

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istoria

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Henrici Valesii Annotationes In Librum Tertium Historiae Ecclesiasticae
Eusebii Pamphili.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

ἐπεὶ τὸν ἐοδὸν αὐτὸν αἰὲς καὶ τὸν ἐοδὸν αὐτὸν αἰὲς καὶ τὸν ἐοδὸν αὐτὸν αἰὲς
 anno: verum inter utriusque necem anni spatium
 intercessisse. Cum Prudentio consentit Augustinus
 in Sermone 28. de Sanctis, & in sermone nuper
 edito Parisiis in Supplemento operum Augustini.
 Arator lib. 2. hist. Apost. Symeon tamen Meta-
 phrastes hæc Dionysii verba ita accepit, quasi di-
 cere voluisset, Petrum ac Paulum eodem die simul
 fuisse martyrium. Verba ejus sunt in Commen-
 tario de Peregrinationibus Petri ac Pauli apud Su-
 rium in Tomo 3. Cajus verò quidam vir Ecclesiasti-
 cus, & Zephyrinus Romanorum Episcopus, & Dio-
 nysius Corinthius scribunt, uno tempore & simul Petrum
 & Paulum fuisse martyrium. Sed primò falsum est,
 quod ait Metaphrastes de Cajo. Quòd si quis obji-
 ciat, Cajum forte id dixisse alio in loco quem non
 adduxit Eusebius: Respondeo Eusebii nostri cari
 fuisse diligentiam, ut nunquam id omisurus fue-
 rit, si à Cajo didicert fuisset. Id enim agit in hoc
 capite, ut doceat Petrum ac Paulum Romæ pas-
 fosse eodem tempore. Ac prius quidem probat
 Caji testimonio; alterum verò verbis Dionysii.
 Quòd si Cajus de tempore martyrii Apostolorum
 idem dixisset quod Dionysius, cur Eusebius id ta-
 cuisset hoc loco. Fallitur etiam Metaphrastes, dum
 Zephyrinum ejus rei citat auctorem. Videtur enim
 legisse in Eusebio, ἡ ζέφυρινος ἐρωμαίων γρηγόριος ἐπί-
 σκωπος.

In Caput XXVI.

αὐτὸς δὲ ἰωσήφ. Ab his verbis caput inchoavit,
 secutus auctoritatem codicis Regii. In codice au-
 tem Mazarino aliam lectionem ac distinctionem
 repetimus. Caput enim orditur ab his verbis, quæ
 paulo antea leguntur, καὶ ταῦτα εἶπεν ὡς ἀρ' ἐστὶ μάλλον.
 &c. Et totum locum ita legit ac distinguit: καὶ ταῦτα
 εἶπεν ὡς ἀρ' ἐστὶ μάλλον πιστωθεὶς τὰ τῆς ἰστορίας αὐτῶν ὁ
 ἰωσήφ. πλείους ὄσα περὶ τῆς, &c. Et post verba illa
 quæ sequuntur δηλοῖ κατὰ λέξιν apposita est distin-
 ctio. Eandem lectionem servat codex Medicæus ac

Fuketianus. Verum codicis Regii lectio atque di-
 stinctio, longe rectior mihi videtur, quam secuti
 sunt etiam Nicephorus ac Rufinus. Pene omise-
 ram monere, in titulo hujus capituli scribendum vi-
 deri τὸ ὑστατον adverbialiter, sic enim vertit Rufinus:
 Ut innumeris Judæi malis afflicti sint, ac novissime con-
 tra Romanos arma moverint.
 τὰς πόλεις μισῶς. Verba sunt Josephi ex lib. 2. de
 bello Judaico pag. 814. editionis Genevensis.
 τὸ ἐπαρχίον. Apud Josephum & Nicephorum
 scriptum est τὸ ἐπαρχίον. Nostri tamen codices ni-
 hil mutant. Sic etiam in lib. 3. cap. 33. de Plinio
 Secundo ἡ γὸν οὐ μὴ τῆς ἐπαρχίας. Provinciam autem
 hoc loco intelligimus Judæam, quæ post obitum
 majoris Agrippæ in provinciæ formam redacta fue-
 rat, & à Procuratoribus Cæsaris regebatur.

τὸ ἐπὶ τοῖς ἀπειλημῖνοις ἀνάστασις. Apud Josephum
 legitur ἀνάστασις, quod sensu caret. Itaque Jose-
 phi Interpres Gelenius divinavit potius quàm ver-
 tit. Nicephorus in libro 3. habet ἀναστάσις: quam
 scripturam reperi etiam in codice Fuk. & Savilla-
 no. Est autem ἀναστάσις fuga seu migratio, ut su-
 præ notavi ad caput 21. Hinc in glossis veteribus
 recte exponitur ἀνάστασις γῆς, ἢ τῆς γῆς ὄψιν. Verum
 in optimis codicibus Mazarino ac Medicæo difere-
 te scriptum est ἀνάστασις. Quæ quidem scriptura
 rectior mihi videtur. Sane Rufinus non aliter le-
 gisse mihi videtur. Sic enim vertit: Sed tamen tam
 arduo hoc & tam atroci spectaculo, multo gravius eos fu-
 turorum & per dies auferentium malorum metus &
 formido terrebatur. Adde quod Josephus eandem usur-
 pat sententiam in lib. 20. antiquitatum, ubi de si-
 caris agit, καὶ τῶν συμφορῶν τὸν φόβον εἶναι χαλεπώτε-
 ρον. Quæ Josephi verba retulit Eusebius supra
 cap. 20. Certe non ovum ovo similis est, quam
 sunt inter se similia hæc duo Josephi loca. Tantum
 pro eo quod φόβον dixit in lib. 20. Antiquitatum,
 hæc ponit ἀνάστασις, quod eandem habet significatio-
 nem.

HENRICI VALESII
 ANNOTATIONES
 IN LIBRUM TERTIUM
 HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
 EUSEBII PAMPHILI

In Caput 1.

Quas min τὸν παρθίων. Idem scribit Clemens
 in lib. 9. Recognitionum; apud quem Petrus
 ita loquitur: Denique apud Parthos, sicut nobis Tho-
 mas, qui apud illos Evangelium prædicat scripsit, non
 multo jam erga plurima matrimonia diffunduntur.
 τῶν ἐν ἑσχατοῖς ἰουδαίοις. Codex Mazar. & Med.
 cum Fuk. ac Savil. τοῖς ἐν ἑσχατοῖς ἰουδαίοις scri-
 ptum habent, rectius ut opinor. In Epistola Ca-

tholica B. Petri legitur παρεπιδήμοις διασποράς πέντες,
 &c. Verum in Epistola Jacobi scribitur δὲ ὄσση φου-
 λαὶς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ. Porro Judæi per totum or-
 bem dispersi sunt variis temporibus & variis ob-
 causis. Primò quidem cum abducti sunt ab hosti-
 bus in Babylonem & in Ægyptum ac Syriam: cum-
 que à Romanis duce Pompejo victi & in servitu-
 tem redacti sunt. Deinde spontanea migratione;
 ut contigit temporibus Machabæorum, cum qui-
 dam sponte ex Judæa in Ægyptum sedes transtu-
 f ij

ferunt. Lex enim non vetabat ne Judæi in alias terras migrarent, ut ex libro Ruth colligere est. Tertio id contingebat ob profelytos : quos cum ex omnibus gentibus admitterent Judæi, hinc fiebat ut per totum orbem dispergerentur. Sperabant autem Judæi, venturum quandoque Messiam, qui ipsos ita ut diximus dispersos ac dissipatos, in unum colligeret. Ita in cantico Aggæi & Zachariæ qui est Psalmus 146. οἰκοδομῶν Ἱερουσαλὴμ ὁ Κύριος, καὶ τὰς διασπορὰς τῆς Ἰσραὴλ διασυνάξει.

ταύτῃ ὡς ἔχει. Cum Eusebius hic dicat, superiora ex libro 3. Explanationum Origenis in Genesim esse desumpta, dubitari merito potest, unde incipiant Origenis verba : an à vocibus illis *Θωμάς μὲν, ὡς ἢ παραδόσις, &c.* An potius ab istis *Πέτρος, δὲ ἐν πύργῳ, &c.* Neque enim Eusebius satis distincte nobis notavit, quodnam esset initium Origenis verborum. In codice Mazarino ac Med. ad latus hujus B lineæ hanc notam appositam inveni φ. De qua nota jam multa dixi ad initium libri primi. Verum quid hic significet, difficile est affirmare. Neque enim *ἀραιοῦν* denotat, cum nulla venustas & elegantia in hoc loco possit reperiri. Forte igitur hæc nota est, quam Isidorus vocat φ. & ρ. Quâ mone-mur intendendum esse sollicitè, undenam incipiant Origenis verba.

In Caput II.

ἀσπάζεταί σε λέγων ἐὺβουλος καὶ πύσος καὶ λίνος καὶ κλυδία. Hæc verba non habentur in codicibus nostris Maz. Med. ac Fuketiano, nec apud Nicephorum. Certe non valde necessaria sunt.

In Caput III.

Fig. 72. τό τε λεγόμενον αὐτὰ κήρυγμα καὶ πᾶν καὶ οὐ μόνον διὰ καλύψιν. Miror quod hic Eusebius dicit, Petri librum qui κήρυγμα dicebatur, ejusque Apocalypsim à nemine veterum presbyterorum citari. Certe Clemens in libris Hypotyposeon, Petri Apocalypsim laudat, teste ipso Eusebio in cap. 14. libri 6. Quod spectat ad librum qui κήρυγμα, seu Prædicatio Petri dicebatur, citatur etiam ab eodem Clemente in libris Hypotyposeon, sive in excerptis Theodoti, ut dicemus ad cap. 14. lib. 6. Origenes quoque in tomo 13. expositionum in Joannis Evangelium, mentionem facit hujus libri, & ex eo profert testimonium; sed utrum liber ille genuinus sit, an nothus, an mixtus, alibi se dicturum pollicetur. Vetus auctor in tractatu de hæreticis non rebaptizantibus, quem Nicolaus Rigaltius edidit in notis suis ad Cyprianum, hunc librum ab hæreticis confictum esse testatur. Est autem adulterini hujus, imo inter necesse baptismatis, si quis alius auctor, tum etiam quidam ab eisdem ipsis hæreticis propter hunc eundem errorem confictus liber, qui inscribitur Petri prædicatio. Denique Lactantius in lib. 4. cap. 20. hujus libri mentionem facit.

ἀραιοῦν δὲ τῆς ἱστορίας. Pessime hunc locum interpretati sunt Rufinus & Christophorus, ut eruditus lector facile deprehendet, si utriusque versionem consulere voluerit.

παρὰ τοῖς παλαιῶν ἁγιοθετοῦν ὁ μολογ μόνον. Codex Mazarinus ac Med. cum Fuk. & Savil. scriptū habent ὁ μολογ μόνον.

πρὸς τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας. Rufinus vertit: Scio

Atamen apud Latinos de ea que ad Hebræos inscribitur, haberi dubitationem. Optime meo quidem iudicio. Nam Eusebius *ῥωμαίους* vocare solentem vocat Romanum τὸν δὲ πάλιν ὁ ῥωμαῖος τὸν Ἰουλιανὸν, &c. Et in cap. 2. ejusdem libri de eodem Iuliano ita loquitur ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀλλὰ τὸ δὲ ῥωμαῖος ἀπὸ τῶν ῥωμαίων λαμβάνεται. Si quis tamen Komæ urbis Ecclesiam hoc loco intelligere maluerit, equidem non valde repugnabo. Id enim fertile videtur Cajus in disputatione quam scripsit Komæ adversus Proclum. ejus verba habes infra in lib. 6. cap. 20. Porro hunc Eusebii locum innotuit Theodoritus in proœmio Commentariorum in Epistolâ ad Hebræos, ubi ait Eusebium hanc Epistolam Pauli Apostolo adjudicasse.

ἐν μὲν ὅ φασὶν ὑπάρχειν τὸ τῆ ποιμῆτος ῥωμῶν. Quidam existimant hunc librum, qui dicitur Pastor, non ab Herma illo cujus meminit Paulus in Epistola ad Romanos, sed ab alio Herma multo recentiore scriptum fuisse, qui Pii Romani Pontificis hæretici fuit, ut tradit auctor libri de Pontificibus Romanis. Exstat hodie hic Pastoris liber in Latinum sermo translatus. Ejusque testimonio utuntur Origenes, Irenæus & Athanasius. Rufinus in Interpretatione symboli, inter libros qui in Ecclesia quidem leguntur, auctoritatem tamen sacre Scripture non habent, memorat librum Pastoris seu Hermæ, qui dicitur duæ viæ vel Judicium Petri.

In Caput IV.

ὡς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Ita codex Regius. Verum quatuor reliqui discrete scriptum habent ἐν τῇ ἱερατικῇ, &c. Quam scripturam confirmat Rufinus. Sed & Petrus in quibus etiam ipse prædicis his qui ex circumcissione sunt, prædicaverunt, &c. propriis vocibus in ea Epistola quam scripsit, ne absque ambiguitate clarum esse, designat: et ad eos qui in dispersione sunt, scribit, sine dubio Hebræos. Ipsi etenim dispersi dicuntur, tanquam propriis sedibus pulsi, & positi in dispersione ut ipse ait, τὴν Γαλιθαίαν, &c.

κείσθης μὲν ἐν τῇ γαλιθαίᾳ. Locus Pauli in posteriore Epistola ad Timotheum; ubi hodie quidem legitur κείσθης ἐν γαλιθαίᾳ. Sed veteres quidam, atque in his Eusebius, legisse videntur κείσθης ἐν γαλιθαίᾳ. Et sic scribendam esse in Epistola Pauli contendit Epiphanius in hæresi Alogorum numero XI. Eusebii scripturam secutus est Hieronymus in catalogo, ejusque Interpres Sophronius, & alii recentiores. Verior tamen est altera lectio κείσθης ἐν γαλιθαίᾳ quam confirmat Clemens in constitutionibus Apostolicis. Theodoritus in loco illo Pauli legit quidem γαλιθαίαν; sed eo nomine Galilias ait significari ad quas missus erat Crescens. Certe Galli Crescentem sibi vindicant; Viennensis Moguntini. Vide Serarium in lib. 2. Moguntianum Antiquitatum.

πρῶτον ἐπίσκοπον πιστεύσαι. In codice Morano priora duo verba lineolis subnotata sunt, & ad marginem scriptum est ea superflua esse. Cum Christophorus in interpretatione sua eandemque vocem prætermisit. Ego verò posteriorem distaxat expungendam; priorem verò esse retinendam puto. Idque confirmat versio Rufini, qui

hunc locum ita interpretatus est. Sed & Dionysium A...

ἐξάρχοντες τὰς ἐκείνας. In Josephi ac Nicephori e- Pag. 77. ditionibus legitur ἐξάρχοντες τὰς ἐκείνας, rectius ut mihi quidem videtur. Itaque eam lectionem omnes Interpretes uno consensu secuti sunt. In codice Mazarino & Fuk εἰσαρχόντες τὰς ἐκείνας; in Mediceo εἰσαρχόντες habetur.

τὰ τήνια. Melius apud Josephum & Nicephorum legitur τὰ παῖδια.

Ἐπιτοὶ τοῖς ὄμμασιν. In Josepho & Nicephoro ad- Pag. 78. ditur ἐπιτοὶ τοῖς ὄμμασιν, Id est residentes. Male Gelenius ea Josephi verba interpretatur. Paulo post in codice Maz. & Med. scribitur ἐπιτοὶ τὴν φθάναντας. Atque ita codex Fuk. & Savillii.

ἀκμάς τῶν ἡμετέρων. Apud Josephum scribitur ἀρχ- μάς. Sed nostrorum codicum lectio magis placet. Græci enim ἀκμάδι dicunt, quàm Latini aciem. Ut cum dicunt ἐπὶ ἡμετέρας ἀκμάς.

εἰς τὸν ναὸν ἱερῶνα. Notanda est religio Judæorum, qui ubicumque terrarum essent; oculis in urbem sacram & in templum conversis, Deum supplices orabant. Cujus moris exemplum est in capite 6. Danielis, εἰς ἣν διετόν οἶκον αὐτοῦ * ἐπὶ αἰθρῶν ἀνεωγμένας αὐτῷ ἐν τοῖς ἡμετέροις αὐτῷ κατέναντι Ἱερουσαλήμ * ἐπὶ καιροῦ πρὸς τῆς ἡμέρας ὡς καμπύλων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ. Ad quæ verba notat Hieronymus: Orat a- tem secundum præceptum Dei, dielique Salomonis, qui contra templum orandum esse admonuit. Sic etiam in Eldæ cap. 4. juvenis ille Judæus oculis in cælum sublatis versus Hierusalem Deum laudasse dicitur. Atque hinc manasse mihi videtur consuetudo Christianorum, qui ad ortum Solis conversi Deum orabant; more accepto à Judæis qui ex circumcissione ad Christum transierant.

περιέδων δὲ ταύτας. Ex Josepho scribendum est περιέδων. Et sic codex Maz. Med. Fuk. & Savil.

τῆς σοδομικῆς. In codice Regio, Maz, Fuk. & Saviliano scriptum reperi σοδομικῆς ut legitur apud Nicephorum & Josephum. Quæ lectio melior est quàm vulgata. Dicendum enim esset σοδομικῆς, non autem σοδομικῆς.

πίσις δ' ἀπορίας. Hunc locum Christophorus Pag. 79. longa verborum ambage, ut fere solet, involvit potius quàm exposuit, nec magis fideliter Gelenius. Rufinus autem brevius quidem quàm nos vertit: Fides autem nec mortuus erat. Sed verbum ἀπορίας omisit; & mortuus dicere debuit, non mortuus.

καθυφίμεν τὸν λόγον. In optimo codice Mazarino legitur τῶν λόγων quod rectius videtur. Sequitur enim ὡς πίπονθι τὰ ἔργα. Tamen o superscriptum est eadem manu. Totus autem hic locus in eodem codice ita perscriptus est ἄλλως τὴν ἰουδαίαν κατεδίμεν τὴν πατρίδα ἡμετέραν καθυφίμεν τὸν λόγον, ὡς πίπονθι τὰ ἔργα. Codex quoque Med. ac Fuk. cum Saviliano scriptum habent κατεδίμεν. Neque aliter Nicephorus in lib. 3. cap. 6.

ἰουδαίαν τῶν ἄλλων. Id est prædonibus, non sibi. Itaque non placet lectio illa quæ ad marginem editionis Genevensis adscribitur ἄλλως. Quam Savilius quoque ad oram libri sui apposuit. Porro codices nostri Maz, Med. ac Fuk. voculam hic interferunt ἰουδαίαν τῶν ἄλλων ἰουδαίαν. Quomodo legitur etiam apud Nicephorum.

ἴσασιν ἡσ' αὐτῶν. Sic habent etiam vulgata Josephi editiones. Apud Nicephorum tamen legitur f iij

In Caput V.

πῶς αὐτῶν ἐνομήζουσιν. Idem tradit Epiphanius in hæresi Nazæorum cap. 7. Christianos scilicet qui Hierosolymis habitabant, & imminente obsidione à Christo præmonitos. Pellam se contulisse.

In libro autem de ponderibus & mensuris, Christi discipulos ab Angelo admonitos. Pellam migrasse scribit: postea verò cum Hadrianus Hierosolyma instaurasset, & ex suo nomine Æliam coloniam appellasset, eò reversos esse. Porro cum Eusebius nullum hujus rei citet auctorem, satis apparet illum ex veterum traditione ista scripsisse, cum aliqui ipse vicinus esset iis locis.

ἡμετέρας δὲ ἐν. Ante hæc verba Christophorus locum integrum Josephi inseruit ex lib. 6. de bello Judæico, contra fidem manuscriptorum codicum, & absque ulla necessitate. Certe nec Rufinus nec Nicephorus, illum Josephi locum inseruerunt; & Eusebius satis habuit illum indicare, & verba quædam ex eo depromere, ut sunt illa ὡς ἐπὶ ἐν εἰρηκῆ. Quæ quidem, ipsamet verba Josephi esse, satis indicavit Eusebius cum dixit: ὡς ἐπὶ ἐν εἰρηκῆ ῥήμασιν αὐτοῦ διηγεῖται εἰς τὰ Ἱερουσαλήμα ἀμφοτέρωθεν μισθῶν τῶν ἐκείνων. In vulgatis editionibus decerant hæc voces ῥήμασιν αὐτοῖς, quas nos ex vetustis codicibus Maz. Med. & Fuk. supplevimus. Eisdem etiam voces reperi in codice Regio, quo usus est Rob. Stephanus. Qui profecto nimis indulsit conjecturæ suæ, dum has voces expunxit hinc, & paulo intra restituit, hoc modo: ἀναγκάσθη δὲ ῥήμασιν αὐτοῖς ὑποσημειώσασθαι, contra fidem omnium exemplarium.

In Caput VI.

ἡσ' ἀπορίας. Prava hujus loci interpunctio quæ habetur in editione Stephani, Christophorus in errore induxit. Atqui facile erat eam restituere in hunc modum, εἰ τῆς ἡμετέρας δὲ ἡσ' ἀπορίας. ut scribitur apud Nicephorum, & in codice Maz. & Med.

τὸ δὲ πρὸς ἐφελκοντες. Nicephorus habet ἐφελκοντες. Sed vulgata lectio magis placet; quippe quæ violentiam famis clarius designat. Singuli, inquit Josephus, crudos adhuc & semicoctos cibos ad sese attrahebant ac diripiebant. Id enim significant voces illæ ἐφελκοντες διήρασαν. Quod tamen nec Rufinus nec Christophorus intellexerunt, ut ex utriusque versione apparet. Nam Christophorus vertit, avidè ore abripiebant: quod à mente Josephi longe abest. Significat enim Josephus, miseros illos cibaria sibi mutuo rapuisse. Idque ex sequentibus Josephi verbis manifeste convincitur. In codice Maz. & Med. legitur ἐφελκοντες. Sic etiam in codice Fuk. & Savil.

ἰσ' αὐτοῖς. Atque ita codex Maz. Med. & Savilii. *τῶν ἑσπέρων ἡμερῶν.* Et innuitur dicitur Josephus non eodem sensu quo Græci, qui Deas quosdam apud inferos esse credebant, quæ noxios homines ac præcipue cædis reos persequerentur. Sed Erinnyim dixit pro *ποινοῖς*. Credebant enim Judæi perinde ac Græci, umbras eorum qui occisi fuerant, persequi interfectores suos, & pœnas ab illis exolvere. Sic apud Virgilium in libro quarto Dido ait: *Omnibus umbra locis adero.*

Eodem sensu accipio verba illa quæ leguntur in cap. 4. Geneseos. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Id est: Frater tuus quem impie occidisti, postulat ut se ulciscar, & cædis suæ pœnas à te exigam. Sequitur deinde: *Vagus & profugus eris super terram.* Id est, umbra fratris tui quem occidisti, persequetur te ubique, & aderit infesta.

παρ' αὐτῶν τολμηθῆν. In Nicephoro legitur *παρ' αὐτῶν.* Quomodo Rufinus & Gelenius in Josepho videntur legisse. Ferri tamen potest vulgata lectio; ut sensus sit, singulos cives tanto facinoris illius horrore percussos fuisse, quasi apud se & in propriis ædibus perpetratum fuisset. Tamen in codice Maz. & Med. scribitur *παρ' αὐτῶν τολμηθῆν.* Atque ita codex Fuketii.

In Caput VII.

Page 81. *εἰς ἐνὶν μυσίαδας.* Hallucinatur Eusebius. Neque enim Josephus hoc dicit; sed tantum affirmat, numerum eorum qui toto belli tempore capti sunt à Romanis, ad nonaginta septem hominum millia pervenisse. Locus est in fine libri 6. Itaque merito Christophorsonus hoc loco Eusebii verba aliquantulum immutavit.

Page 82. *ταῖς ἱστορίαις ἐπιλέγειν.* Male Christophorsonus vertit in hac historia differere non est omnino necesse. Rectius Musculus: *non opus est ut historiis addamus aliquid.* Historias vocat Eusebius libros Josephi de excidio urbis Hierosolymitanæ, non historiam suam ut putavit Christophorsonus.

In Caput VIII.

τῆτο μὲν ὄτι. Scribo ὄτι, ut est apud Josephum in lib. 7. pag. 960. Ceterum Nicephorus quidem astrum hoc gladio simile, & cometen qui per annum continuum apparuit, unum idemque sidus esse existimavit, non recte ut opinor.

Page 83. *τοῖς δὲ ἱερογραμματίστοι.* Legis peritos vertit Rufinus, non male. Scribæ enim apud Judæos, iidem erant ac legis periti seu legis doctores, ut recte notavit Petavius in Animadversionibus ad hæresim 15. Epiphani. Horum munus erat factos legis libros custodire, eosdemque legere coram populo in templo & in Synagoga. Unde in capite 8. Esdræ scribæ & legis doctor pro eodem sumitur. Sed hæc jam ab aliis notata sunt. Quod verò à nemine adhuc observatum est, præcipuum illorum officium fuit, ut Pontificibus assiderent una cum senioribus in judiciis & publico consilio quod *συνδεδεισ* vocabant. Docet id Lucas in cap. 6. & 23. Actuum Apostolorum. Fuit igitur id nomen Magistratus apud Judæos, sicut apud Græcos. Et quemadmodum *γραμματεῖς* in Græcia concionibus & judiciis intererant, legumque & plebiscitorum ac Senatus-

consultorum custodiam habebant, sicutiam Scribæ apud Judæos legis erant custodes. Eum certe honorem non exiguum fuisse, apparet ex multis Evangelii locis, in quibus factus eorum & insensitia à Servatore perstringitur. Eodem plane modo apud Græcos *γραμματεῖς*, id est scribæ publici, magna erant dignitate. Nam & nomen eorum sonatus consultis ac plebiscitis præfigebatur, ut ex Aristophane alibi notavi: & in concionibus magnam habebant auctoritatem, ut patet in qua refert B. Lucas de scriba publico civitatis Ephesiorum in capite 19. Apud Judæos quidem honoratioribus erant scribæ, quod Judæi præ ceteris gentibus suam legem venerabantur. Capus Scribæ non solum custodes, verum etiam Interpretes erant. Quin etiam consulebantur tanquam Prophetæ quidam & Antistites & omnium sapientissimi, qui optime interpretarentur signa ac prodigia, & quælibet arcana penitus cognita haberent. Sic in *Matthæi* cap. xi. Herodes scribas consultit. Et in hoc Josephi loco quem præ manibus habemus, prodigia in celo visa quid significent, prædicunt Scribæ. Eisdem *λογίου* paulo post vocat Josephus. *Prætor* Magistratus urbis Hierosolymorum qui *γραμματεῖς* dicebatur, suum habebat scribam, ut docet *Lucæ* phus in lib. 20. Sed an hic scriba fuerit ex numero illorum legis Interpretum, difficile est dicere. Ceterum *ἱερογραμματεῖς* erant apud Ægyptios quidam sacerdotes, qui sacrorum disciplinam & arcana veteras custodiebant, & futura prædicebant. De quibus Josephus in lib. 2. cap. 5. ubi *ἱερίων* vocat qui supra *ἱερογραμματεῖς* vocaverat. Hi post cæcitatem & horoscopum, tertio loco procedebant in templum, alas in capite gestantes, atramentum & scilamum cum libro præterentes in manibus. Litteras item Metcurii hieroglyphicas & de Columniis, deque terrarum & Ægypti situ, item de Nilo ac de locis in honorem Deorum contentis, custodie suæ creditos habebant, ut scribit Clemens Alexandrinus in lib. 6. Lucianus in *Invectivis* gentem hanc seu familiam fuisse ait apud Ægyptios.

ἄρδς τῶν ἀποβιβασίων. Ita legitur in vulgata Josephi editionibus. Sed quinque nostri codices *ἄρδς* sicut Maz. ac Med. cum Fuk. ac Saviliano habent scriptum habent *ἄρδς τῶν ἀποβιβασίων.* Atque ita legit etiam Gelenius, sicut ex versione eorum apparet. Certè vulgata lectio ferri non potest. Notandum enim Græce dicitur *ἄρδς τῶν ἀποβιβασίων* *ἄρδς* Dixisset potius *ἄρδς τὰ ἀποβιβασία.*

μολοῖς μὲν ἐπιρροδσμέν. Intelligere videtur cades quos Gallicè gonfos vocamus. Iis enim pensæ est janna. Male Interpretes *seras* vertunt. Posthæc Eusebius omisit nonnulla quæ apud Josephum leguntur; de eo prodigio confestim illustrati nuntiatio. Sic enim interpretor eam qui *γραμμῶν* à Josepho appellatur. De quo officio notavi ad librum ultimum Amm. Marcellini. Eius dignitatis meminit etiam Josephus in lib. 7. de Excidio pag. 960. & Lucas in Actibus cap. 5. ubi illustrati templi recte vertitur in vulgata editione.

κατὰ πηγας. Melius *κατὰ πηγας*, ut est apud Nicephorum & Josephum. Atque ita scribitur in codice Maz. & Med. Quibus contentiunt Fuketianus & Savilianus.

ματῶν αὐτοῦ. In codice Maz. Med. ac Fuk. scribitur ματῶν αὐτοῦ, quod non displicet.

εὐνοποιεῖται πάντας. Post hæc verba virgula notatur in codice Regio, Maz. & Fuk. & apud Josephum : quam interpunctionem secuti sunt Musculus & Christophorus. Ego verò cum Gelenio alteram distinctionem sequi malui.

ἡ ἐξουσία. Prior vox deest in codice Regio. Josephus nec priorem nec posteriorem agnoscit: cui consentit codex Maz. & Fuk. In Med. adduntur ad marginem.

ἀρῆ τῶν παρόντων. Scribendum est παύσας, ut legitur apud Josephum; quamquam Rufinus vulgarem lectionem secutus est.

οἱ ἀρχόντες. Id est magistratus templi, & Pontifices & Scribæ. Hi enim erant magistratus Judæorum, penes quos erat iurisdicatio.

ἰσχυροί. Rufinus Judicem vertit recte. Ceteri B Interpretes Præfectum interpretantur, gravi errore. Is erat Albinus Præfes & procurator Judææ. Recte igitur Musculus Præfidem Romanum interpretatus est. Quod ideo monendum existimavi, ut lector agnoscat, Musculum plerisque in locis feliciter vertisse quàm Christophorum.

ὡς καὶ τῆς χάριτος αὐτῶν. In codicibus nostris Maz. Med. & Fuk. hic locus ita legitur ac distinguitur ὡς καὶ τῆς χάριτος αὐτῶν, ἀρῆ τῆς οἰκουμένης. Atque ita legitur apud Josephum pag. 961. Nicephorus quoque eandem traiectionem retinuit, quamvis Josephi verba paululum immutavit. Porro in codice Regio ac Maz. τίς αὐτῶν. Neque id in hoc solum loco, sed semper in iisdem libris ita fieri observavi, licet nulla sit interrogatio.

In Caput IX.

ματῶν αὐτοῦ πατῶν. In codice Regio legitur ματῶν αὐτοῦ. Et ita apud Josephum in libro de vita sua & in proœmio historiarum belli Judaici. Apud Sophronium quoque in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis scribitur ἰσχυροὶ ματῶν αὐτοῦ. Nec aliter vocat Sotomenus initio libri primi. Rufinus quoque Mattheiam vocat patrem Josephi. Iosephus, inquit, Mattheia filius, ex Hierosolymis sacerdos. Ita scribitur in optimo codice Parisiensis Ecclesiæ.

ἐκ τῆς λέγου. Posterior vox delenda est, quam nec Regius codex agnoscit. Subauditur autem συγγραμμάτων. Atque ita legendum esse apparet ex iis quæ sequuntur, ἀ καὶ δε.

συντάξαι λόγον. In Nicephoro scribitur λόγους. Quod confirmare videtur Josephus, qui plures libros contra Judæorum gentem ab Apione scriptos esse testatur. Vulgatam tamen Scripturam tuetur Hieronymus in catalogo, ubi de Josephi Scriptis.

τὰ πάτρια. Interpretes omnes, Langus scilicet, Musculus & Christophorus cum Rufino, πατριον ritus & instituta interpretati sunt. Verùm hoc vocabulo amplius aliquid significari existimo. Nam Josephus in libris contra Apionem, non iis solum responderet qui Judæorum leges atque instituta calumniati fuerant. Sed præcipue adversus eos scribit, qui de origine atque antiquitate Judæorum falsâ quædam commenti fuerant, ut patet ex libro primo. Sub finem autem secundi libri respondet Apollonio, Moloni & Lyfimacho, qui de legibus institutisque Judæorum falsâ quædam con-

scriperant. πάτρια igitur hoc loco utrumque designat; antiquitatem scilicet, & leges. Notum est vel mediocriter doctis, πάτρια sumi pro antiquitatibus. Eoque titulo multi apud veteres exstant libri; partim soluta oratione; partim versibus scripti. Sic Hermæ Hermopolitæ πάτρια τῆς ἱερουπόλιως jambico versu scripta laudat Photius in bibliotheca cap. 279. & Horapollinis Grammatici περὶ πατρῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας, Christodori quoque Poætæ plures ejusmodi libros citat Suidas. Unicus hodie liber Codini exstat hoc titulo inscriptus.

In Caput X.

δύο δὲ μόνα πρὸς τοῖς εἰκοσίν. Totidem erant apud Hebræos libri sacri, quot elementa seu literæ, ut docet Origenes in expositione primi Psalmi, & Hieronymus in proœmio galeato: ubi etiam tres ordines sacrorum voluminum apud illos fuisse testatur. Primus ordo legem continebat; secundus Prophetas; tertius hagiographa. Quæ cum Josepho optime conveniunt. Sed in hoc differunt, quòd Josephus quidem tredecim libros secundi ordinis facit, secutus scilicet seriem temporum. In tertio autem ordine quatuor tantum recenset libros; aliter ac Hieronymus tum in illo proœmio, tum in præfatione in Daniele; qui octo quidem Prophetarum libros numerat; hagiographorum autem novem. Sed Josephus librum Iosue & Iudicum: Regum item ac Paralipomenon libros & Esdræ inter prophetica volumina reposuisse videtur; non quòd prophetias continerent, quemadmodum Prophetarum libri: sed ideo quòd à Prophetis essent scripti.

περὶ ἰσχυρῶν ἀληθινῶν. In tribus nostris codicibus Maz. Med. ac Savil. ita scribitur hic locus: ἀπολείπει τελεσίλιον ἀληθινῶν.

ἐπ' αὐτῆς ἀρχαιολογίας τῶ τέλους. In libello sci- pag. 86. licet de vita sua pag. 1026. editionis Genevensis.

Qui quidem libellus, epilogus est vicefimi & ultimi antiquitatum libri: à quo male divulsus est in Græco-latinis editionibus. Epilogum autem esse docet ipse Josephus in calce libri vicefimi, & in fine ipsius opusculi de vita sua. Itaque fallitur Scaliger in animadversionibus Eusebianis pag. 188. qui Eusebium memoriâ lapsus hæc scripsisse ait. Fallitur etiam Christophorus, qui hunc Eusebii locum corruptum esse existimans interpolavit. Qui si Græcos Josephi codices manu exaratos, aut certe Basiliensem editionem consulissent; facillimè deprehendissent id quod dixi, librum scilicet Josephi de vita sua, nihil aliud esse; quàm appendicem vel epilogum libri vicefimi antiquitatum.

Ἰστρον Τιβεριά. Nostri codices Maz. Med. & Fuk. scriptum exhibent τιβέρια, male ut opinor. Nam & Stephanus Byzantius τιβεριά patronymicum agnoscit. Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis Iustum Tiberientem vocavit, quem & nos secuti sumus. Rufinus verò Iustum vocat ex Tiberiade. At Scaliger Tiberiadem dicere maluit. Hic Iustus historiam belli Judaici scripserat, ut docet Josephus in libro de vita sua, & Stephanus in voce τιβεριάς. Præter hanc historiam scripsit etiam Chronicon Regum Judæorum, ut testatur Photius in bibliotheca. Quod opus Agrippæ Regi

ab illo dicatum fuisse affirmat Scaliger in animad-
 versionibus Eusebianis pag. 176. Additque hæc
 verba: *Nemo de obitu Regis Agrippæ certius pronun-
 tiare potuit quam is qui illi opus suum dedicavit.*
 Quæ profecto nolle exidisse vico acutissimo.
 Quomodo enim testari potest historicus de obitu
 illius cui historiam suam nuncupat. Nisi fortè di-
 camus, Justum Agrippæ mortuo Chronicon suum
 nuncupasse, quod est absurdum. Sed ut sine aucto-
 re illud asseruit Scaliger, Justum Tiberiadensem
 Chronicon suum Agrippæ Regi dicavisse; sic etiam
 absurdum est quod ex eo adstruxit. Ex Photii au-
 tem testimonio constat, id opus à Justo editum
 fuisse post mortem Agrippæ Regis. Historiam
 quoque belli Judaici post ejusdem obitum à Justo
 evulgatam fuisse refert Josephus, cum viginti ante
 annis conscripta fuisset. Eiusdem Justilibri cui ti-
 tulus erat *ἑμίματα* laudatur à Laertio in Socrate;
 quem eundem fuisse cum Chronico testatur Pho-
 tius.

ὡς μήτ' ἀλλ' ἢ συνγγραφοτά. In codicibus nostris
 Maz. Med. & Fuk. scriptum est *συνγροφόντα*, quod
 non displicet.

βασιλῆος ἀρχιπάπας καὶ τινος αὐτῶ τῶν συγγενῶν. Ju-
 lium Archelaum intelligit & Herodem, ut ipse Jose-
 phus indicat in libro 1. contra Apionem. Ex his
 Julius Archelaus sororius erat Agrippæ Regis.
 Quippe Mariannem sororem eius duxerat, teste
 Josepho in fine libri 19. & 20.

ὡς ἡ χαρὰ ζῆτος τῆ αὐτῆ χειρὶ τὰ βιβλία. Nicephorus
 in lib. 3. cap. 11. hæc Josephi verba interpretans ait;
 Titum libros Josephi de bello Judaico manu sua de-
 scripsisse. Ad quem locum vide quæ notavit Joa-
 nes Langus. Idem quoque scribit in libro 2. cap. 18
 his verbis *ἔγραψε δὲ αὐτῶ εἰς τὴν ἰεροσολύμων συντά-
 ξινταὶ ἀλωσιν· ἑξ ἑλθὺς ἔχει δὲ τὸν καιὸν ἀρα τῶν ἰδίας
 ἡ γράφοντα χειρὶ, δημοσιεύσας πανταχοῦ προσέταξαι
 δὲ τῇ ἐν βίβλιον ἀναδύσει καταλιγῆναι.* Quæ
 tamen verba Langus contra Nicephori mentem ita
 interpretatus est. *Quos fama fert Titum Casarem
 manuum suarum subscriptione, publicari ubique, at-
 que etiam in Rom. bibliotheca reponi jussisse.* Omnes
 tamen Interpretes qui hunc Josephi locum in lati-
 num sermone transulerunt, eundem quem Lan-
 gus sensum secuti sunt: & Josephi libros Titi Cæsa-
 ris manu notatos ac subscriptos; non autem ab eo
 descriptos esse intellexerunt. Ego verò Nicephori
 sententiam libentius sequi malim. Neque enim al-
 liud mihi sonare videntur hæc Josephi verba: *ὡς ἡ
 χαρὰ ζῆτος τῆ αὐτῆ χειρὶ τὰ βιβλία, δημοσιεύσας*
οἰτάξιν. Ita distinguitur hic locus in cunctis exem-
 plaribus, tam scriptis quàm editis. Quod si Jose-
 phi locus de sola manus subscriptione intelligendus
 esset, tum post vocem *χειρὶ*, apponenda esset distin-
 ctio.

δημοσιεύσας προσέταξαι. Ita quidem legitur in co-
 dice Regio & in vulgatis Josephi editionibus. Sed
 in optimis codicibus Maz. Med. Fuk. ac Savil. & ap-
 ud Nicephorum, scriptum est *δημοσιεύσας*. Quam
 lectionem secuti videntur omnes Interpretes. Ru-
 finus quidem primus ita vertit: *Vi manu sua subscri-
 beret, publice ab omnibus legi debere.* Gelenius verò
 in hunc modum: *Vi manu sua subscriptos in bibliot-
 heca publicari jussisset.* Sed nescio quid causæ fuerit Ge-
 lenio, ut has voces adderet, in bibliotheca: nisi forte

quia apud Eusebium legerat in superiori capite, Jo-
 sephi libros Romæ in bibliotheca publica esse repo-
 sitos. Quod testatur etiam Hieronymus in libro de
 Scriptoribus Ecclesiasticis. Rufini tamen interpres
 nem magis probo, qui *δημοσιεύσας* interpretatur,
 publice legi. Sic enim hoc verbum fuit Eusebium
 in lib. 2. cap. 22. ubi de Epist. Catholicis Iacobi ad
 Iudæ; & in lib. 3. cap. 3. Ceterum ex his Josephi ver-
 bis colligere est, historiam belli Judaici ab ipso
 tam esse imperante adhuc Vespasiano. Antiquis-
 simum autem libri diu postea publicati sunt, principis
 Domitiani Aug. anno 13. ut ipse testatur in fine
 lib. 20. & ad calcem lib. de vita sua. Quod autem li-
 brum de vita sua septem annis post antiquitatem li-
 bros à Iosepho editum esse scribit Scaliger in animad-
 versionibus Eusebianis p. 187. id mihi non vi-
 detur probabile. Nam liber ille, epilogus est dicitur
 xat lib. 20. ut supra docui: & in eius calcem Iosephus
 Imp. Romanos recensens, in Domitiano desinat.

In Caput XI.

συμμεῖνα τὸν τῶν κλωπῶν. Hæc Eusebii narratio non
 convenit cum iis quæ scripsit in Chronico. Nam
 in Chronico quidem statim post Iacobi mortem
 Symeonem electum esse scribit, anno Neronis
 10. Hic verò post eadem Iacobi cessasse Epis-
 scopatum testatur octo aut novem circiter annis
 Hanc tot annorum lacunam ut supplet etiam
 Chronici Alexandrini, Iacobi mortem consilium
 annum primum Vespasiani Augusti.

κλωπῶν ἀδελφὸν τῶν ἰωσήφ. Idem scribit Epipha-
 nius in hæresi 78. cap. 7. Proinde emendandæ est
 interpretatio doctissimi viri D. Petavii, qui locum
 Epiphaniū in eadem hæresi cap. 14. ubi Symeonem
 Clopæ filium, Iacobi Iusti fratrem dicitur, *verum
 è sorore nepos;* cum patrem vertere debuit.

Porro hunc Symeonem Clopæ filium & quidem
 cum Simone Apostolo confundunt, inter quos
 est auctor Chronici Alexandrini; & Dorothæus in
 libello de Apostolis ac discipulis Domini. Nam
 scriptum inveni in veteribus schedis quæ cum lib-
 raria Ecclesiastica Rufini compactæ sunt in eodem
 Parisiensis Ecclesie. *Ioseph qui interpretatur me-
 mentum, filius Iacob filius Mathan de tribu Iuda in
 familia David ortus, in civitate sua Nazareth
 faber arte. Frater Clopæ: vir Mariae adjectum
 carne. Cleophas verò pater Apostoli Symeonis Con-
 stantini: Ioseph autem pater Iacobi fratris Domini, qui
 aliter dicitur Iacobus Alpha.* Nicephorus Const-
 antinopolitanus in Chronologia tripertita, Syme-
 onem hunc Clopæ filium, Iacobi Iusti fratrem facit.
 Sic enim ait in Catalogo Episcoporum qui Hiero-
 solymis sedere. *συμμεῖνον κλωπῶν, ἀδελφὸν ἰωσήφ
 τῶν.* Ita juxta Nicephori sententiam, Symeon Iose-
 phi filius fuit, perinde ac Iacobus Iustus. Clopæ
 nem seu Clopæ filius dicitur ex adoptione legiti-
 mus. Nam cum Clopæ sine liberis decessisset, Iosephus
 frater ductâ eius viduâ semen ei suscitavit, licet scri-
 bit Nicephorus in libro 1. cap. 33. Quamquam
 Nicephori Constantinopolitani locus aliter etiam
 explicari potest: ut scilicet Symeon & Iacobus Ius-
 tus fratres dicantur, Clopæ nimirum filii. Certe
 Chrysofostomus & Theodoretus in Epistola ad Cal-
 latas, Iacobum Iustum Clopæ filium fuisse scri-
 bunt. Verum in hac tanta Scriptorum discrepantia
 Hæresis

Hegesippi & Epiphani sententiam sequi malim; & A Symeonem Clopæ filium qui Episcopus fuit Hierosolymorum, à Symeone seu potius Simone Josephi filio distinguere.

In Caput XVII.

πολλὴν γὰρ μὲν. Male Rufinus hæc verba esse putavit Hegesippi, quem in fine superioris capitis laudavit Eusebius. Ex quo patet Rufinum ita legisse, ut habetur in nostris codicibus Maz. Med. ac Fuk. μαρτυρὸς ὁ ἡγήσατο πρὸς λίγων. πολλὴν γὰρ μὲν &c. Quin etiam in optimo codice Rufini, caput 17. incipit ab his verbis: Verum de seditione facta apud Corinbios, quemadmodum in Maz. ac Fuk. codice factum observavi. Vulgarem tamen scripturam ac distinctionem magis probo.

pag. 88.

In Caput XIII.

ἀνακλήτω. Nescio cur Rob. Stephanus hanc lectionem prætulit, cum omnes nostri codices, nullo excepto, scriptum habeant ἀνεκλήτω. Atque ita Nicephorus Constantinopolitanus, ejusque interpres Anastasius bibliothecarius in Chronologia tripertita. Sic etiam Nicephorus Callistus in lib. 3. cap. 2. & Georgius Syncellus & manuscripti codices Rufini. Sed & Irenæus in lib. 3. ubi Rom. Episcoporum feriem recenset, Anenclerum nominat; omissio Cleri nomine, qui ex mutilato Anenclerum vocabulo fictus mihi videtur. Certe nec B Opratus, nec Augustinus in Epistola 165. ubi Romanos Episcopos recenset, Clerum agnoscit. Contra verò in duobus vetustissimis indicibus seu catalogis Episcoporum Rom. quorum alter exstat in monasterio sancti Germani, alter in collegio Claromontano Societatis Jesu, nulla fit Anenclerum mentio; sed solius Cleri, qui post Linum sedisse dicitur annis xj. mense uno, diebus ij. Ex quo patet unum eundemque esse Clerum & Anenclerum. Plura vide apud P. Halloixium in notationibus ad cap. 7. vitæ Irenæi.

In Caput XIV.

ἰσχυρὸν ἀντιπῶδες. Primus scilicet post Marcum. Sic Eusebius supra dixit de Lino Romano urbis Episcopo, in principio hujus libri μετὰ τῷ Παύλῳ ἡ Πίπρῳ μαρτυρίας, ἠρωτῶν κληρικῶν τῶν ἐπισκοποῦντων λίων. Marcus enim Alexandrinorum Apostolus fuit, C ut supra dixi. Apostoli verò extra ordinem erant, hæc in Episcoporum numero censebantur. Itaque nihil opus erat supplere hic μετὰ Μάρκου, ut fecit Nicephorus. Vide Seldenii notas ad Eutylichem Patriarcham Alexandrinum.

ὅσοι ἐπὶ τοῖς εἰκοσιν ἀποστόλοις εἴη. Nostri codices Maz. Med. ac Fuk. scriptum habent, ὅσοι ἐπὶ τοῖς εἰκοσιν ἀποστόλοις εἴη. Præterea in optimo codice Maz. εἰκοσὶν scribitur absque v. Atque ita semper hoc nomen in eo codice perscriptum esse observavi, quamvis sequens dicitio incipiat à vocali. Ac mihi quidem hujusmodi scriptura magis probatur.

ἀντίμα. Hunc Avilium vocant Rufinus & reliqui Interpretes; ipseque adeò Hieronymus in Chronico, minus recte ut equidem sentio. Avilium enim dici oportuit, quod nomen Romanum est; perinde ac Anniani, qui ante Avilium Episcopus fuerat. Avilius Flaccus Præfectus Egypti memoratur à Philone. Porto capitum ordo hoc loco perturbatus erat in editionibus. Nam priore loco positum erat caput illud de successione Avilii Alexandrinorum Episcopi: sequebatur deinde caput de pontificatu Anenclerum. Nos ex cod. Maz. & Fuk. verum ordinem restitimus. Est autem hic error antiquissimus. Nam & in indice capitū qui præfixus est lib. 3. in interpretatione Rufini, & in omnibus Græcis exemplaribus præterquam in Fuk. idem error admissus est. Sed in corpore ipso libri, Maz. codex qui capitum titulos suis locis diligenter apponit, error hunc emendavit.

In Caput XX.

ἡνωτὶ Ἰούδα. In codice Regio ac Med. & apud Georgium Syncellum legiatur ἡνωτὶ Ἰούδα levi discrimine. Ceterum miror Scaligerum, qui in Animadversionibus Eusebianis pag. 187. tam Eusebium; quam Hegesippum immerito reprehendit. Nam neque Hegesippus posteritatem Davidis ad duos tantum homines tunc esse redactam dixit, ut falsò De i objicit Scaliger; sed posteritatem Judæ qui erat frater Domini. Nec Eusebius Hegesippi verba aliter accepit. Certe Hegesippus disertè testatur Symeonem Clopæ filium, qui tunc erat Episcopus Hierosolymorum, ortum fuisse ex gente Davidica. Verba ejus habes infra cap. 32. Itaque nec Hegesippus erravit, nec Eusebius. Ipse potius Scaliger reprehendendus est, qui adversus auctoritatem Hegesippi, vetustissimi Scriptoris & Apostolicis temporibus proximi, obstinatè contendit, nullum unquam Judam fratrem Domini existisse. Sed contra est Epiphanius in hæresi 78. qui Josephum ex priore conjugio quatuor ait suscepisse liberos Iacobum, Symeonem, Iosetem & Iudam, cui

pag. 89.

consentit Hippolytus Portuensis Episcopus apud Nicephorum in libro 2. cap. 3. nisi quod pro Symeone Simonem dicit, rectius ut suprā notavi: & filias aliter nominat. His accedit Hieronymus in libro adversus Helvidium. Dicit fortasse aliquis id quod à Scaligero dictum est, nullam in Evangelio mentionem ejus Judæ fieri. Immo verò Matthæus in cap. 13. de illo sic loquitur: *Nonne mater ejus dicitur Maria; & fratres ejus Jacobus, Joseph, Simon & Judas?* Idem legitur in Marci cap. 6. Vides ut Scaliger nimio reprehendendi studio abreptus, merito ipse in reprehensionem incurrit. Porro hic Judas uxorem à nonnullis dicitur habuisse Mariam, teste Nicephorō in lib. 1. cap. 31. Ex hac igitur liberos suscepit; à quibus propagati sunt *δυσκότῳ*, de quibus Africanus in Epistola ad Aristidem. Hos porro Scaligeri errores jamdudum reprehendit P. Halloixius in notationibus ad vitam Hegesippi; quod quidem serius & absolutis jam animadversionibus meis didici.

ὁ ἰουκ Ⓞ. Sic ex codice Mediceo edidit Rob. Stephanus. In codice Regio scriptum inveni *ὁ ἰουβατ* Ⓞ, quod monuerat etiam idem Stephanus in variis lectionibus quas ad calcem editionis suæ conjecit. In chronico Georgii Syncelli legitur *ὁ ἰουκατ* Ⓞ. Nos ex tribus nostris codicibus, Maz. Fuk. & Saviliano, veram hujus loci scripturam restitimus, *τῆς δὲ ὁ ἰουκατ* Ⓞ ἡ γὰρ. Confirmat hanc lectionem Nicephorus & Rufinus. Nam in Rufino quidem dicitur Revocatus. *Hos Revocatus quidam nomine qui ad hoc missus fuerat, perduxit ad Domitianum.* Nicephorus verò in lib. 3. cap. 10. scriptum habet *ὁ ἰουκατ* Ⓞ. Qui sint Evocati, notum est ex Dione; milites scilicet honoratoris loci, qui confectis jam stipendiis dimissi, ad militiam evocabantur à Principe. Horum mentio fit in vetustis inscriptionibus, EVOK. AUG. Id est, Evocatus Augusti. Ne quis autem miretur Hegesippum Græcum Scriptorem, Romano vocabulo usum fuisse. Non id novum aut infrequens Hegesippo, quippe qui *δηλατοριῶν* & *δυναστεία* usurpat in hac narratione quam præ manibus habemus, & plebejo sermone utitur.

ἕξ ὧν ἑπτὰς φόρους ἀναφέρων. Mal: Christophorus vertit *vectigalia*, quasi vectigalia agrorum solverentur. Atqui φόροι tributa sunt, quæ ex agris solvebantur, atque in ipsi speciebus fere pendebantur, id est in tritico, hordeo, vino & similibus, ut patet ex codice Theodosiano. Vectigalia verò sunt quæ Græce dicuntur *τέλη*, quæ à publicanis conducebantur & exigebantur, cum tributa à susceptoribus vel ab apparitoribus præsidii ac præfectorum exigere solerent.

παρ. 90. *τὸ λευκ.* Cum initio vertissem *callos*, dubitare postea cœpi, an *callus* masculino genere diceretur. Tandem verò *callus* à Rufino dici comperi in lib. 2. ubi de morte Jacobi fratris Domini.

κενεῖ ζῶντας. In codice Maz. Med. ac Fuk. nec non apud Nicephorum legitur *κενεῖν*. Sed & codex Regius ita disertè scriptum habet. Quare mendum est Typographicum, quod in Rob. Stephani editionem itrepsit.

ἀπὸ τῶν τιμωσίως. Quisquis Tertulliani Apologeticum græce vertit, verba illius minime est adsecutus. Ait enim Tertullianus, post Neronem

qui primus sævit in Christianos, Domitianum quoque utpote alterum Neronem, idem tentavisse: sed ut homines levi ac mobili sunt ingenio, citò ab incepto destitisse. At Eusebius seu quis alius fuit Interpres Apologeticæ, verba illa Tertulliani, *Sed qua & homo* ita accepit, quasi Tertullianus dicere voluisset; Domitianum quidem aliquatenus hominem fuisse; Neronem verò belluam potius fuisse quàm hominem.

In Caput XXI.

μετὰ Παῦλόν τε καὶ Πέτρον. Duo hic observanda sunt; tum quod Paulum Petro præponit Eusebius; tum quod utrumque urbis Romæ Episcopum facere videtur. Quod ad primam questionem attinet, etiam alibi idipsum fecit Eusebius. Non tamen existimandum est, Paulum idcirco anteceri Petro. Sæpe enim honoratioris posterioris loco nominantur. Denique in sigillis Ecclesiæ Romanæ Paulus semper à dextra ponitur; Petrus à sinistra, ut notavit Baronius in expositione Concilii Nicæni. Quod ad secundam difficultatem attinet, sciendum est Eusebium Apostolos in ordine Episcoporum minime numerare, ut supra notavi. Et Paulum quidem unà cum Petro Romanam Ecclesiam fundasse ac plantasse supra dixit ex Dionysio Corinthiorum Episcopo, & infra dicit ex Irenæo. Tamen cum de Episcopatu Romano loquitur, soli Petro eum tribuit, ut patet ex Chronico Eusebiano. Vide quæ in hanc rem doctissime disputata sunt à Petro Haberto Vabrensi Episcopo in libro de primatu Petri. Ita intelligendus est Irenæus in libro 1. de Hygino loquens, *ὅτι καλῶν τῆς ἐπισκοπῆς ἡγεμονίας ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος.* Et in lib. 3. cap. 3. & 4. Quippe Irenæus, perinde ac Eusebius noster, Petrum ac Paulum Apostolos Romanam quidem Ecclesiam fundasse dicit: sed eos in Episcoporum ordine nequaquam recenset. Eodem sensu in hæretici Cerdonitarum Epiphanius ait Hyginum post Jacobum, Petrum ac Paulum Apostolos: nonum Episcopalis successione locum tenuisse. Si quis ex hoc loco contenderet Jacobum fuisse Episcopum urbis Romæ unà cum Petro, is profecto ridiculus haberetur. Idem quoque putandum est de Paulo.

λίθος δὲ ὁ πρῶτος Ⓞ *λέγεται, καὶ μετὰ αὐτὸν ἀνιόντων.* Hæc verba in interpretatione sua omisit Rufinus, nec sine causa. Sunt enim prorsus superflua; & à Scholiaste primùm addita esse, ac postea in textum videtur admixta.

In Caput XXII.

πῶς λειτουργίαν ἐκχειρισμένους λέω. Ita quidem codex Regius. Verùm quatuor reliqui Maz. scilicet ac Med. cum Fuk. ac Saviliano scriptum habent *πῶς λειτουργίαν εἶχεν.*

In Caput XXIII.

ἐν πάντες οἱ περιεβύτηροι. Tres nostri codices Maz. Med. ac Fuk. vocem interferunt hoc modo, *ἐν πάντες δὲ οἱ περιεβύτηροι.* Locus hic Irenæi existat in lib. 2. cap. 39. ubi Irenæus disputat, quot annos in terris vixerit Christus, & ex relatione leniorum qui cum Joanne Apostolo in Asia familiariter vixerant, asserit Christum plusquam quadraginta annorum

spatio vitam prorogasse. Verba ejus hæc sunt ex veteri interpretatione: Sicut Evangelium & omnes fratres testantur, qui in Asia apud Joannem discipulum Domini convenerunt, id ipsum tradidisse eis Joannem. Permansit autem cum eis usque ad Trajani tempora.

Ἰωάννη τῷ Ἀποστόλῳ λυγόμενον, ὃ ἡμῖν ἐξεδεδωμένον. In tribus nostris codicibus Maz. Med. ac Fuk. hic locus ita legitur περὶ Ἰωάννη τῷ Ἀποστόλῳ ἐξεδεδωμένον, expunctis tribus illis vocibus: quæ profecto parum necessaria videntur.

Hunc locum ex fide atque auctoritate trium codicum Maz. Med. ac Fuk. egregie restituiimus, rejecta codicis Regii lectione, quæ ferri omnino non potest. Quid enim sibi vult ἡμῖν ἴσον τῶν ἑσπέρων πνεύματων? At in lectione quam ex codicibus restituiimus, plana sunt omnia. Sed & Rufini versio nostram emendationem confirmat. Sic enim habet: rogabatur etiam vicinas instrare provincias, quò vel Ecclesiis fuerat, in quibus non erant locis: vel in quibus quòd ei demagogos, Spiritus sanctus indicasset.

Hunc locum ex fide atque auctoritate trium codicum Maz. Med. ac Fuk. egregie restituiimus, rejecta codicis Regii lectione, quæ ferri omnino non potest. Quid enim sibi vult ἡμῖν ἴσον τῶν ἑσπέρων πνεύματων? At in lectione quam ex codicibus restituiimus, plana sunt omnia. Sed & Rufini versio nostram emendationem confirmat. Sic enim habet: rogabatur etiam vicinas instrare provincias, quò vel Ecclesiis fuerat, in quibus non erant locis: vel in quibus quòd ei demagogos, Spiritus sanctus indicasset.

obsignasset; cum vertere potius debuisset, ut pose qui obsignasset. Hanc enim vim habet græca particula, & lectori indicat, id quod dicitur ad superiora referri debere. Cum igitur antea de baptismo locutus sit Clemens (id enim significat verbum illud ἐφύτισ) in hac etiam periodo de baptismo eum loqui necesse est. Sed & Eusebius in lib. 6. cap. 5. ubi de Basilide agit, baptismum vocat σφραγίδα. Latini quoque eodem modo vocant signaculum fidei. Sic Rufinus in lib. 1. adversus Hieronymum initio: & vetus auctor de hæreticis non rebaptizandis à Nic. Rigaltio editus, signum fidei bis appellat baptismum, & signum simpliciter pag. 131. Clemens Alexandrinus in pedagogo pag. 41. ait baptismum multis nominibus appellari, χρίσμα, φώτισμα, τέλειον. Et in excerptis Theodoti pag. 344. vocat baptismum σφραγίδα, & σφράγισμα τῆς ἀληθείας, causamq; assert nominis eandem quam Gregorius. Plura vide apud P. Halloixium in Notationibus ad vitam sancti Polycarpi cap. 9. Quibus adde Epiphanium in hæresi Ebionorum cap. 4. & 34.

Hujus verbi vim non intellexit Christophorus, ut ex versione ejus apparet. Christophorus idem est quod προσχριστός, nisi quòd in malam partem sumitur. Eodem sensu εὐσφραγιστός dicunt Græci pro εὐσχερής, ut notat Suidas. Quam vocem legere memini apud Gregorium Naz. in oratione 21. ὡς τὸ τινος μαθεῖν τὰς ἐκκλησίας εὐσφραγισμένους. Et paulo post de Gregorio Aricano loquens; τῆ πολιτεία παρείσφρασαν. Plura de hoc verbo alibi notavi, quæ in præsentia non sunt ad manum.

Gruterus negativam particulam hic addidit καὶ ἡζῆν. Atque ita legisse videntur Rufinus & Musculus. Mihi magis placeat ἀπηζῆν. Ferti tamen potest vulgata Scriptura, si voce illa τοῖς ἀλλοις non sodales adolescentis illius intelligas, sed alios latrones & sicarios. In codice Maz. Med. & Fuk. legitur ἀπὸ τῆν ἡζῆν. Sed eadem lectio ferri non potest, cum in eadem periodo præcedant hæc verba μέγα τι ἀπέζῆς, &c. Ubi tamen nostri codices Maz. Med. & Fuk. scriptum habent μέγα τι ἀπέζῆς, absque ullo sensu.

καλὸν γέφυρα καὶ τῆς ἀδελφῆ ψυχῆς. codex Fuk. & Savilii vocem interferunt hoc modo καλὸν γέφυρα καὶ σὲ τῆς, &c. quæ vox non mediocrem addit elegantiam. Porro in vetustissimo codice Maz. post vocem κατέλιπον adscriptum est punctum cum virgula, quæ nota est indignationis. Hæc enim verba cum vehementi quadam indignatione pronuntiarī debent.

Hæc est Scriptura codicis Regii. Sed reliqui codices Maz. Med. Fuk. & Savil. scriptum habent ἐσφραγιστο.

Eleganter locutus est Clemens Alexandrinus. Nam poenitentia alter baptismus est, qui lacrymarum fonte perficitur, ut ait Gregorius Naz. in oratione de baptismo. Porro in codicibus nostris Maz. Med. & Fuk. scriptum invenni βαπτισμὸν ἐκ δυνάτεω. Sed Regii codicis lectionem magis probo.

Rufinus & reliqui Interpretes in futuro vetterunt, quasi legeretur ἐυρίσσειν, quod non probo. Efficacius enim erat ad confirmandam juvenis mentem, jurare se veniam sec-

lerum illius impetrasse à Deo, quam polliceri se impetraturum. Nostri codices Maz. Med. & Fuk. scriptum habent *ἡμεῖς*. In codice Regio scriptum reperi *ἡμεῖς*. Vulgata tamen Scriptura magis placet, quam in nostris exemplaribus invenimus. Sed & Rufinus eandem lectionem secutus est, cum ita vertit: *Et enim ipso pariter dicens crebra jejunia*. Nicephorus quoque habet *συναϊρόμην*, quod idem est ac *συναγώνιστον*. Potro verbum *ἡμεῖς*, videtur esse scholion seu interpretatio vocis præcedentis *ἡμεῖς*, aut contra.

289. *ἡμεῖς λέγοντες*. Longe elegantior videtur lectio codicis Regii *σεῖς* λέγοντες, quomodo etiam legitur apud Nicephorum in lib. 2. cap. 42. Vulgatam tamen Scripturam tuetur Rufinus, qui sic vertit: *Sed & variis sermonum consolationibus, velut quibusdam præcantationibus, efferos & exterritos ejus animos mitigabat*. Sane *σεῖς*; nimis molle hoc loco vocabulum est, *ῥήσεις* autem λέγοντες, sunt dicta vel sententia ex sacris voluminibus excerpta, quibus Joannes Juvenis illius penitentiam agentis, animum atque aures demulcebat.

κατὰ τὴν ἐκκλησίαν. Rufinus hunc locum ita vertit: *Nec prius absiit quam enim in omnibus emendatum etiam Ecclesia præficeret*. Rufinum secutus est Christophorus: quorum tamen interpretationem probare non possum. Neque enim convenit Apostolicæ disciplinæ, ut homo cædis ac latrocinii reus, licet peracta penitentia, Episcopus fuerit ordinatus. Itaque magis placet Scriptura quam in quatuor nostris codicibus inveni Maz. Med. Fuk. & Saviliano ἀποκατάρτισε τὴν ἐκκλησίαν, quam lectionem secuti videntur Langus & Musculus. Nicephorus quidem hujus loci sensum ita expressit *πρὶν ἢ σφραῖσαι τὸν ἐπισκοπὴν τὴν ἐκκλησίαν*. Eodem verbo usus est Georgius Syncellus in hujus historię narratione, *κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπισκοπῆσαι*. Sed fortasse quidam nostrorum codicum lectionem repudiabunt, eo quòd Clemens jam dixerit, juvenem illum à Joanne Apostolo in Ecclesiam reductum fuisse *ὅτι πρὶν ἐκκλησίαν ἵπανάγαγε*. Quod si hoc loco legamus ἀποκατάρτισε τὴν ἐκκλησίαν, inepta erit ac superflua ejusdem rei repetitio. Respondeo restitui Ecclesiæ, non idem esse ac reducere in Ecclesiam. Reducitur enim ad Ecclesiam, qui penitentiam acturum se esse proficitur. Restituitur autem Ecclesiæ is, qui peracta penitentia reconciliatoriam manus impositionem accepit.

In Caput XXIV.

ἡμεῖς ἡμεῖς ἡμεῖς. Magis placet altera lectio quam reperi in codice Maz. *ἐπιστημιώμεθα*, cui fere consentit codex Medic. nisi quod *ἐπιστημιώμεθα* scriptum habet. At in codice Fuk. scriptum est *ἐπιστημιώμεθα*.

κατὰ τὸν κατ' αὐτὸν ἰσαγγέλιον. Posterioris *κατὰ* expungendum est, utpote ineptum ac superfluum. Abest certe à tribus nostris codicibus Maz, Med. & Fuketiano. Scribendum quoque *ἀνωμολογῆσαι* producta secunda syllaba, sicut in iisdem codicibus habetur.

ἡ γουὴ παύλων. Codex Maz. & Med. vocem interferunt hoc modo. *ἡ γουὴ παύλων ὡς πάντων ἐν πα-*

ρακενῆ λέγων δυνάταται. Sed nihil opus est hac voce, cum sequatur verbum *ἡμεῖς*, ἡμεῖς λέγοντες. Ambiguum est utrum pauca, an breves Epistolas velit dicere. Utrumque enim de Pauli Epistolis dici potest: ea scilicet & pauca esse, quippe quæ quatuordecim numerum non excedant: & breves, iis quidem, qui illas pie ac religiose perlegerint. Certe Origenes eas *ὀλιγογράφοι* vocat in lib. 5. Expositionum in Evangelium Joannis. Origenis verba si quis legere desiderat, habentur infra in lib. 6. cap. 25. In codice Fuk. hic locus ita percriptus est *ἡμεῖς λέγοντες ἡμεῖς λέγοντες ἡμεῖς λέγοντες*, ubi *ἡμεῖς* compendiosâ scribendi nota positum est pro *δεκατρισσῶν*.

τὸ λέγοντες ἡμεῖς παρὸς αὐτὸν. Nicephorus in libro 2. cap. 45. habet *τὸ λέγοντες ἡμεῖς παρὸς αὐτὸν*. Id est. *De factum præsentia sua ut quos relinqueret, scripsit consensit*. Rufinus quoque & Musculus hunc quem dixi sensum secuti sunt. Christophorus vero verbis ipsis secius adhaerens, aliter interpretatus est in hunc modum: *Et quoad illa à quibus dicitur, deesse autem præsentem apud eos erat, videbatur, sed seculitatis & labore scribendis omnibus suis quibus nomen explevit*. In qua interpretatione hoc primo reprehendendum est, quod Matthæum scripsisse ait Evangelium, cum ab Hebræis jam discisset; cum tamen Eusebius contrarium dicat. Nam in græco est *ἀφ' ὧν ἐξήλωτο*, id est, *à quibus deservit erat*. Certe Athanasius in tractatu de libris sacre Scripturæ, & Chrysostomus scribit Matthæum primum omnium Hierosolymis Evangelium suum conscripsisse. Idque anno 15. post aduentum Christi, ab eo factum fuisse tradit Nicephorus, & auctor Chronicis Alexandrini. Deinde verba illa *τὸ λέγοντες ἡμεῖς παρὸς αὐτὸν*, nullomodo id significare possunt, quod voluit Christophorus. Sed id potius significant, si ad verbum interpreteris. *Etiam præsentia sua adhuc superesse videbatur (ad prædicationis scilicet consummationem) scripto supplevit*. Hic est sensus verborum Eusebii. At Christophorus verba illa *τὸ λέγοντες ἡμεῖς παρὸς αὐτὸν* retulit ad verbum *λέγοντες*; cum tamen referantur ad vocem *ἐπιστημιώμεθα*. Certe in scriptis codicibus Regio, Maz. & Med. quod voluit παρὸς αὐτὸν, & post ἐξήλωτο apponitur subdistingtio.

κατὰ τὸν κατ' αὐτὸν ἰσαγγέλιον. In quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Saviliano scriptum est *κατὰ τὸν κατ' αὐτὸν ἰσαγγέλιον*. In vetustissimo codice Maz. scriptum inveni *σαλεῖμ* cum diphthongo.

In Caput XXV.

ἐνόδοι. Improprie hoc nomen usurpat Eusebius, pro libris scilicet qui ambigunt sunt auctoritatibus; cum *νόδοι* dici debeant libri adulterini & ab hæreticis conficti, de quibus mentio fit in fine hujus capituli. Quod ut manifestius appareat, intelligendum est tres esse species librorum sacrorum. Alii sunt extra controversiam veri; alii extra controversiam falsi; tertii sunt de quibus inter antiquos ambigitur. Hi postremi *νόδοι* dici non possunt, cum à multis habiti sint pro veris. Restat igitur ut secundi dicantur *νόδοι* sive adulterini. Hujusmodi est Pauli Epistola ad Laodicenses, quam Hierony-

notus uno consensu ab omnibus exploram fuisse dic-
cite. Porro Athanasius, seu qui alius auctor est tra-
ctatus de sacræ Scripturæ libris, eadem ἀκριβολογία
mittitur qua Eusebius, dum libros ἀβιλιζομένους con-
finit cum libris apocryphis & adulterinis. Sed
Eusebius infra in cap. 31. seipsum emendat, &
adulterinos libros ab ambiguis aperte distinguit.
Sed & Gregorius Naz. in Jambico carmine ad Se-
leucum nostram sententiam aperte confirmat. Nam
ex sacræ Scripturæ libris alios ait esse genuinos ac
legitimos, quos ibidem omnes recenset; alios ve-
ro suppositicios quos appellat ῥέθους, & adulterinæ
monete comparat: tertios vocat mediū ordinis;
qui ad veros illos ac genuinos libros proxime acce-
dant. Quam divisionem hausit Gregorius ex Ori-
genis tomo 13. Explanationum in Joannem. Ibi
enim Origenes de libro qui prædicatio Petri in-
scribitur, ait: *Disfigurentes sive genuinus liber, an-
tationis, an mixtum.* Ceterum si proprie loqui veli-
mus, duo tantum sunt genera librorum sacrorum:
verifici scilicet & dubii sive ἀτιλιζόμενοι. Nam spurii
in numerum sacrorum librorum referri non meren-
tur.

τῶν δευτέρων ληζόμενοι διδραχίαι. De hoc libro
vide quæ notavit Usserius in dissertatione de sancti
Ignatii Epistolis cap. 7.

πικρὸν ἰερῶν ἐναγγέλιον. De hoc Hieronymus
in Catalogo, ubi de Jacobo fratre Domini sic ait:
*Evangelium quoque quod appellatur secundum He-
braeos, & à me nuper in Græcum latinumque sermo-
nem translatum est, quo & Origenes sæpe utitur, &c.*
De hoc Evangelio loquitur Julianus Pelagianus in
libro 4. ubi Hieronymum accusat, quòd in dialo-
go adversus Pelagianos, usus sit testimonio quinti
Evangelii quod in latinum ipse sermonem transtul-
erat. Quod autem subjungit Eusebius, eo Evan-
gelio præcipue delectari Judæos illos qui Christum
susceperunt, intelligere videtur Nazaræos & Ebio-
nitas. Hi enim Evangelium illud Hebraico ser-
mone conscriptum legere consueverant, ut docet
idem Hieronymus in Esaiam cap. 11. & in Ezechie-
lem cap. 18. & in Matthæum. Recte ergo Rufinus
verit: *Quo præcipue utuntur Hebræi illi qui Christum
suscepere videntur.*

τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν. Nicephorus in
libro 1. cap. 46. hæc Eusebii verba interpolavit hoc
modo οὗτοι τῶν δευτέρων διαδοχῶν ἢ τῶν κατὰ τὴν
ἐκκλησιαστικὴν συγγραφεῶν. Sed nihil opus erat hu-
jusmodi emendatione. Neque enim Eusebius hic
loquitur de Apostolorum successoribus, qui titulus
solus convenit Episcopis: sed de Ecclesiasticis Scri-
ptoribus loquitur, qui perpetua successione in Ec-
clesia floruerunt. Itaque τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησια-
στικῶν, idem valet ac τῶν κατὰ ἑκάστου καιροῦ ἐκκλη-
σιαστικῶν, vel τῶν αἰὲ ἐκκλησιαστικῶν. Nam ut apud
Hebræos fuit olim successio Prophetarum, licet ali-
quoties interrupta, quemadmodum tradit Josephus
in libro 1. contra Apionem; sic in Ecclesia fuit
semper successio doctorum & tractatorum, qui
Ecclesiastici dicebantur, ut supra notavi. Hiero-
nymus in cap. 11. Esaiæ: *Id quod in Evangelio Mat-
thæi omnes quæruni Ecclesiastici & non inveniunt,
&c.* Porro in codicibus nostris Maz. Med. & Fu-
ketano scriptum est κατὰ τὰς διαδοχὰς cum arti-
culis:

ἑρθεὶς ἐξ ἑσθίας ἀπὸ δούσα. Tres nostri codices Maz. Med. & Fuk. scriptum habent δευτέρουσα. Rectior
tamen mihi videtur codicis Regii scriptura.

In Caput XXVI.

ἄπλον δευτέρον. In hujus vocis Interpretatione om-
nes Interpretes lapsos esse miror. Rufinus scutum
vertit. Langus & Musculus *armaturam*, Christo-
phoronus *propugnaculum*. Atqui ἄπλον hoc loco
significat *telum*. Igitur ἄπλον τῆς διαβολικῆς ἐπιρροίας
idem est ac ἔργον, instrumentum dæmonicæ pravi-
tatis.

ἀποδείκνυται τὸν τρίτον ἢ ἄντὸς σαμαρείς. In
quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Savil.
longe aliam hujus loci interpunctionem inveni-
quam secutus est Christophoronus, ut ex versio-
ne eius apparet. Sic enim scribitur: ἄπλον δευτέρον
οὐ χεῖρόν τῃ σαρτί, τῆς διαβολικῆς ἐπιρροίας ἀπὸ δει-
κνύται τὸν τρίτον ἢ ἄντὸς σαμαρείς. Ac profecto
hæc distinctio longe rectior est quam vulgata. Quis
enim sensus est horum verborum τὸν τρίτον ἢ καὶ
ἀπὸς σαμαρείς. Scio quidem Samaritanos odio fuisse
Judæis, tanquam omnium hominum deterrimos:
adeo ut Samaritani nomen instar gravissimi
probris Judæis haberetur. Verum hic de patria
Menandri sermo est. De moribus autem infra lo-
quitur Eusebius. Porro Menander Samaræus dicitur,
eodem modo quo Simon Samaræus appellatur
à Justino in Apologetico & à Clemente in li-
bris Recognitionum: Id est ex provincia seu regio-
ne Samaria, non autem ex ipsa urbe Samaria. Nam
Simon quidem ex vico Gitthis; Menander verò ex
Capparattea, δὴ καὶ μὲν καππαρρατίας. Sic enim in
Maz. Med. & Fuk.

ἀθανασίαν αἰδίων μεθίζεν. In codice Fuk. & Sa-
vil. legitur ἀθανασίας αἰδίου.

In Caput XXVII.

Δαλιμαλῆσιους. Nova dictio, ex duabus insolenti
compositione compacta. Idem enim est ac si dice-
rent Δατὶμαλῆσιους.

τὰ ἱερατικῶν ὀνόματι. τὴν τῆς θεοσεβείας πτωχίαν. I-
dem scribit Origenes in lib. 4. de Principiis καὶ ἐλαμ-
βάνομεν ταῦτα αἰσὶ πτωχοῖς τῆς θείας ἰστορίας, τῆς πτω-
χείας τῆς θείας ἐπιάνομεν ἱερατικῶν πτωχῶν παρὰ ἱερα-
τοῦ ὀνομάζεται. ὡς ἐκ τῶν αἰσῶν ἐπὶ τοῦ σαμαρείου ἱερα-
τοῦ πτωχῶν οὐ μὲν τὸν χεῖρόν ἀπὸ δεικνύται. Porro
in codice Maz. ac Med. id nomen cum aspero spiri-
tu perscriptum est, tum hoc in loco, tum in libro
sexto, ubi agitur de Symmacho veteris Testamenti
Interprete.

In Caput XXVIII.

Θίλων πλανῶν. Sic in editione Rob. Stephani
nescio quo casu excusum est. Quem Typographo-
rum errore secuti sunt postea Geneveses. Nos
verò ex manuscriptis codicibus & ex Nicephori li-
bro, veram hujus loci scripturam restitimus θί-
λων πλανῶν.

ἐν δευτέρῳ τῶν ἐπαγγελιῶν. Scribendum est ἐν θυ-
ρίῳ περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν. Scripserat enim Diony-
sius Alexandrinus duos libros de promissionibus,
seu de præmiis quæ promisit Deus se post hanc vitam
iustis hominibus redditurum. Ex his libris secun-
dus erat adversus Nepotem quendam Episcopum

Ægypti, qui ex Joannis Apocalypsi adstruere vo-
luerat, regnum Christi terrenum futurum esse, ut
docet Eusebius in libro septimo,

Astris codicibus Maz. Med. Fuk. & Saviliano legitur
ἐπὶ τῆς ἐπ' οἶκον ἀνακομιδῆς

ἀξιοπιστον ὄντι Φημισαί διελίσσαντα. Hic locus Dio-
nyssi integer extat in lib. 7. hujus historia: cap. 25.
Inde igitur petenda est hujus loci explicatio. Qui-
dam, inquit Dionysius, aiebant librum illum Apo-
calypseo compositum esse à Cerintho hæresiarcha,
qui sub Joannis Apostoli nomine eam Revelatio-
nem publicavit, quò majorem auctoritatem dogma-
tibus suis compararet.

ἐυφρότερον. Christophorus legit: ἐυφρότε-
ρον ex cap. 25. lib. 7. Verum locus ille libri septimi ex
hoc potius loco emendandus erat, quàm hic ex il-
lo depravandus. Certe in lib. 7. ἐυφρότερον habent
manuscripti codices Maz. & Med. Ita etiam Nice-
phorus in lib. 3. cap. 14. Nec aliter legitur Rufinum
ex versione eius apparere. Sic enim vertit: *Et ut a-*
liquid sacratius dicere videretur, legales aiebat festi-
vitates rursus celebrandas. Festorum scilicet & sa-
crificiorum nomine libidines suas velabat Cerin-
thus, ut honestatem quandam in speciem præ-
ferret.

ὅτι πρῶτον συζητήματα τῶν παρὰ τὰς αἰρέσεις παρο-
δοίς. Scribendum videtur παροδοίς, licet reclamantibus
libris.

In Caput XXX.

Pag. 101. ἐπὶ τούτων δὴτα. In codice Med. Maz. ac Savi-
liano scriptum est ἐπὶ τούτων. Id est post hunc, Ce-
rinthum scilicet. Codex Fuk. habet ἐπὶ τῷτο.

ἀπλως ἐξ ἀβασανίσως. Hæc verba referri debent
ad κατὰ κολοῦθίσαντες, non autem ad vocem εἰρημίνης.
Quod cum non animadvertisset Christophorus, à
Clementis sensu longe aberravit. Neque enim il-
lud tum dictum tum factum Nicolai, temere & in-
considerate ei excidisse ait Clemens. Immo hoc Ni-
colai apophthegma fuisse docet in libro 2. Stomatei
sub finem δεῖ παραχρῆσθαι τῆ σαρκί. Quod quidem
dictum, sectatores eius ita interpretati sunt, quasi
Nicolai unumquemque carne sua ad omnem vol-
uptatem & lasciviam abuti oportere præcepisset:
cum tamen Nicolaus plane contrarium hoc dicto
intellexisset, neque carni haudquaquam indul-
gendum esse, sed eam domandam & assidua vir-
tutis exercitatione fatigandam. Porro de hæresi
Nicolaitarum Victorinus Petabionensis Episco-
pus in Commentariis in Apocalypsim: *Nicolai-
ta autem erant illo tempore filii homines & postiferi,
qui sub nomine Nicolai ministri fecerunt sibi hæresim,
ut delibatum exorcizaretur & manducari posset; &
quicumque fornicatus est, οὐλανα die pacem accipe-
ret.*

ἐξ ἡ ἐγκράτεια. Hæc per Enallagem dicuntur à
Clemente Alexandrino. Sic enim accipienda sunt
quasi diceret τὸ παραχρῆσθαι τῆ σαρκί, πλὴ ἐγκράτεια
ἡδονῶν ἰδιδεσκει. Quod Rufinus & Christophorus
non intellexerunt.

καὶ πλὴν τῆ σωτῆρος ἐντολήν. Nostri codices Maz.
Med. & Fuk. scriptum habent κατὰ πλὴν τῆ κυρίου καὶ
σωτῆρος ἐντολήν. Quæ tamen duæ voces apud Cle-
mentem hodie non leguntur.

In Caput XXX.

Pag. 102. καὶ τῆς εἰς οἶκον ἀνακομιδῆς. Rectius in quatuor no-

In Caput XXXI.

μεγάλα σοχηία. Hieronymus & Musculus ele-
menta vertit. Christophorus *semita*. Sed
optime Rufinus *lumina* interpretatur. Num Græci
signa zodiaci σοχηία solent appellare. Sic apud Dio-
genem Laertium in vita Menedemi πλὴ σοχη-
κός ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων ἰουφασμένα τὰ δὶδρα σο-
χηία. Sic autem vocabant ea signa Gentiles, quòd
principia vitæ hominum ac fortunæ in eis posita esse
existimarent, ut docet Epiphanius in hæresi Phari-
sæorum. τὰ ματαίως νομιζόμενα εἰς ἀεθμὴν σοχη-
αὶ τοῖς πειπλανημένοις ἰδόμενα ἃ ζωδια καλεῖται. Ubi
ἀεθμὴν ponitur pro εἰς λόγῳ. Quare fallitur Salma-
sius in libro de annis Climactericis pag. 577. Neque
enim Græci σοχηίον unquam dixerunt imaginem
aut figuram.

φιλιππον τὸν τῶν δέδεκα. Christophorus hoc
loco nequaquam boni Interpretis officio functus
est, qui pro Philippo uno ex 12. Apostolis, Philip-
pum unum ex septem Diaconis substituit. Venit
quidem hic error fuit, ut Philippum Diaconum &
Evangelistam cum Philippo Apostolo confunde-
rent. Et quia in Actibus Apostolorum cap. 21. Phi-
lippi Evangelistæ quatuor filias virgines prephetat-
se legerant, Philippum Apostolum conjugem ha-
buisse & filias suscepisse dixerunt. Ita præter Poly-
cratem Clemens Alexandrinus supra in capite 30 &
Papias infra. Verum ex Actibus Apostolorum ma-
nifesto colligitur Philippum Diaconum, cum quo
Eunuchus baptizatus est, & qui quatuor habet fi-
lias prophetantes, alium fuisse à Philippo Apo-
stolo. Vide Isidorum Pelusiotam in libro primo Epi-
stola 447. & sequentibus, ubi id aperitissime de-
monstrat.

καὶ ἡ ἑτέρα αὐτῆς. Tertiam hanc Philippi filiam
sejungit Polycrates à duabus aliis quæ in virginitate
consueverunt. Ex quo colligitur, tertiam hanc vi-
ro nuptam fuisse. Neque verò id pugnat cum capite
21. Actuum Apostolorum. Responderi enim
potest, tum quidem cum ea gererentur quæ me-
morat Lucas, Philippi filias fuisse virgines. Postea
tamen unam ex illis à patre nuptam datam. Idque
innuere videtur Clemens Alexandrinus in verbis
quæ supra citantur ab Eusebio. Porro Christo-
phorus tertiam hanc Philippi filiam, cum du-
bus illis prioribus confudit. Cujus verso mento
turbavit Baronium, ut patet ex Annalibus ad an-
num Christi 58. cap. 113. Repetit hunc Polycratis
locum Eusebius noster in lib. 5. cap. 24. ubi Chris-
tophorus tres Philippi filias recte distinxit, &
priorem suum errorem emendavit. Ceterum quæ-
ri hæc meritò potest, cur Polycrates tres duntaxat
Philippi filias memoraverit, cum in Actibus qua-
tuor filiarum Philippi numerentur. Respondet Poly-
cratem earum duntaxat mentionem fecisse, quæ
in Asia mortuæ sepultæque essent, ut videre est
in integra ipsius Epistola quæ refertur in libro 5.
Cum igitur una ex quatuor illis filiabus Cæcæ
aut alibi mortua esset, idèò nullam eius memo-
riam fecit Polycrates. Porro ex filiabus Philippo-
na Hermione, altera Eutyche dicebatur. Sic cum
scribitur in Menæo Græcorum, Die 4. Septembris

commemoratio S. Hermione, unius ex quatuor filiis Philippi Apostoli, qui baptizavit Eunuchum Canthari. Hæc & soror eius Eutychis in Asiam venit post mortem Iohannis Apostoli, &c. Sepulta est Ephesi. Igitur ex Menæo discimus, tertiam illam Philippi filiam, de qua hic loquitur Polycrates, Hermionem appellatam fuisse. Etenim Polycrates eam Ephesi sepultam esse dicit, cum duæ eius sorores sepultæ essent Hierapoli.

περι τῶν ἑσσομένων. In quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Saviliano scriptum invenitur περι τῶν ἑσσομένων αὐτῶν.

In Caput XXXII.

ἐπιμαρτυροῦν τὸ κλωπῆ. In codice Regio legitur ἐπιμαρτυροῦν, ut notavit etiam Rob. Stephanus. Hieronymus in Chronico, hujus Episcopi Hierosolymitani B nomen duplici modo scribi testatur, Symeonem scilicet & Simonem. Idem habet Georgius Syncellus, & auctor Chronici Alexandrini.

ἡ ὑπατικὴ ἀττικῶν. Id est cum Atticus esset Legatus Syriæ. Solebant enim Syri horum Præsidentum nomine annos designare, ut constat ex Josephi antiquitatibus. Sed & in reliquis provinciis, Rectorum nomine tempora designari consueverant. Porro ex legatis Cæsaris alii erant consulares; alii Prætorii. Quocirca Atticus hic ὑπατικός appellatur, ut eum consularem fuisse constat. Ex his apparet male Rufinum vertisse: Μαριγγεφέλιος ἐστὶν ἐν τῷ ἀριθμῷ τοῦ 20. sub Traiano Cæsare; apud Atticum consularem. Græca Hegesippi sic habent: ἐπὶ μαρτυροῦν εὐνοῦ ἐπὶ ἡραίου καίσαρος, & ὑπατικῶν ἀττικῶν. Sed primo quidem præpositio illa ἐπὶ, non significat apud: verum id tantum designat, Symeonem martyrio perfunctum fuisse principatu Traiani, Attico Syriam administrante. Deinde vox illa ὑπατικῶν, non simpliciter Consularem denotat, sed Legatum Consularem ut dixi. Erant quidem à tate Rufini Consulares qui Palæstinam regabant, ut ex Imperii Romani noticia notissimum est. Verum hic Magistratus diu post Traiani tempora est institutus. Ceterum supra citatus Rufini locus in manuscripto codice bibliothecæ Regiæ ita perscribitur: Μαριγγεφέλιος ἐστὶν ἐν τῷ ἀριθμῷ τοῦ 25.

ὁ γερωνίης αὐτῶν, nostri codices Maz. Med. & Fuk. vocem addunt hoc modo: ὁ γερωνίης αὐτῶν, & ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ὁ λόγος ἐπιδήλωσεν.

ὁ δὲ θεῖος τῷ κυρίου. Male Christophorus hæc verba accepit quasi θεῖος adjectivum esset, & subaudiretur ὁμοῦς. Sed Langus qui Nicephorum latine interpretatus est, optime patrum vertit, Clopas enim revera frater erat Josephi, ac proinde patruus Christi. Quare Symeon Clopæ filius, cognatus erat Domini, ut dicitur in capite II. supra: ubi male consobrinum vertit Musculus & Christophorus.

συνοφαστηθῆς ἐπὶ τῶν αἰρέσεων. Cerinthianos & Nicolaitas intelligit auctor Chronici Alexandrini, cui non assentior. Intelligit enim Hegesippus sectas illas quæ tunc temporis Hierosolymis vigeabant, Phariseorum scilicet, Sadducæorum & alias, de quibus infra lib. 4. cap. 22.

ἐπὶ τῷ αὐτῶν λόγῳ. Id est quod Christi fidem prædicaret, ut supra dixi. & rursus in lib. 4. cap. 22.

A ex Hegesippo μετὰ τὸ μαρτυροῦν Ἰακώβον τὸν δικαῖον ὡς δὲ ἀδελφὸν ἐπὶ τῷ αὐτῶν λόγῳ.

μέχρι τῶν τῶν χρόνων παρδίν. Hæc de Hierosolymorum Ecclesia specialiter dixerat Hegesippus, eam scilicet usque ad mortem Symeonis, id est, usque ad Traiani tempora, virginem dictam esse. Verba Hegesippi habes infra in lib. 4. cap. 22. Videtur autem Eusebius toti Ecclesiæ tribuisse, id quod de unica Hierosolymorum Ecclesia dictum fuerat ab Hegesippo. Porro tam Eusebii quam Hegesippi verba benigne intelligenda sunt. Certum est enim Ecclesiam Catholicam semper integram atque intemeratam permanere, & castitatem eius nullo modo ab hæreticis posse corrumpi. Porro in codicibus nostris Maz. Med. & Fuk. scriptum habetur ἀδιάφορος ἐμῶν, non autem ut in Regio exemplari & apud Nicephorum ἐμῶν.

ἡ παῦτα μὲν οὗτ' ἐστὶν ἐπὶ τούτων διαλεξώμεθα. Tota hæc pericope usque ad finem hujus capituli deest in codicibus nostris Maz. Med. & Fuk. Sed neque Rufinus eam agnoscit, ut ex versione eius apparet. Ac mihi quidem videtur tota hæc clausula spuria esse ac suppositicia. Putavit enim quisquis hanc addidit, ea quæ præcedunt verba esse Hegesippi: cum tamen non sint Hegesippi, sed ipsius Eusebii, ut discimus ex capite 22. lib. 4.

In Caput XXXIII.

ἡ παρὰ τὸ πᾶν ἐπισημεῖται αὐτῶν διαφυλάσσων. Tertulliani verba Græcus Interpres infeliciter reddidit. Neque enim ἐπισημεῖται est disciplina; nec διαφυλάσσων idem est quod confœderare: Mallem igitur ita interpretari locum Tertulliani, ἡ ἵνα ὡσαύτως τὸ σύμβολον ἔχουσι τῆς αὐτῶν πολιτείας.

ἱμπεσον δὲ κλάσεισθαι. Male item hoc loco Græcus Interpres Tertulliani. Oblatos enim dicit Tertullianus seu potius Trajanus, eos qui iudicibus exhibentur. Sic enim Latini loqui solent. Sensus igitur rescripti Imp. Traiani adversus Christianos hic est: Rectores provinciarum non debere per speculatores & satellites suos curiosius indagare genus & sectam Christianorum. Si qui tamen Christiani ab officialibus fortuito deprehensi sint, & in iudicium adducti, vel si ab accusatoribus denunciati sint, eos omnino puniri oportere.

In Caput XXXVI.

Παπίας ἀνῆρτα πάντα ἐστὶ μέγιστος λογιστάτος, & τῆς γραφῆς εὐδῆμων. Totum hoc elogium Papiæ deest in nostris codicibus Maz. Med. & Fuk. Sed neque Rufinus hæc verba in suis exemplaribus legerat, ut ex eius Interpretatione colligitur. Quare non dubito, quin hæc verba ab imperito quodam scholaste adjecta sint, præter Eusebii mentem atque sententiam. Quomodo enim fieri potest, ut Eusebius Papiam hic appellet virum doctissimum, & scripturarum peritissimum; cum ipsemet in fine hujus libri disertè affirmet, Papiam fuisse mediocri ingenio præditum, planeque rudem ac simplicem.

καὶ δὴ τῶν διδασκῶν. Ita legitur in codice Regio quem secutus est Rob. Stephanus. Sed quatuor alii codices Mazarinæ scilicet ac Medicæ cum Fuk. & Saviliano scriptum habent οὗτ' ἐστὶν οὐδὲ τῶν διδασκῶν ἀνακομισθεὶς, &c.

pag. 185.

pag. 186.

pag. 107.

χειρους γίνονται. In codice Maz. Med. & Fuke-
tiano legitur χειρους γίνονται. Paulo post lego cum
Isaaco Vossio ἀ καὶ ἔνχομαι σιωπῶν μοι ἰνὲ θλωῶσαι.
Quam emendationem confirmat Rufini versio. Sic
enim vertit: Quis & ego opto acriores parari. σιω-
πῶν igitur legit Rufinus non σιωπῶσα. Idem error à
nobis castigatus est infra in libro 6. ubi de martyrio
Apolloniae. Illic enim σιωπῶσας excusum erat pro
σιωπῶσαι.

μὴ δὲν με ζηλώσαι. Ante has voces in omnibus no-
stris codicibus apposta est media distinctio, non
autem finalis. Rufinus tamen & Musculus ac Chri-
stophorsonus ante hæc verba finale distinctionem
videntur poluisse. Nam Rufinus quidem ita vertit:
Nunc incipio esse discipulus Christi. Facessat invidia
vel humani affectus, vel nequicia spiritalis, ut Iesum
Christum merear adipisci. Musculus vero ita vertit:
Nunc incipio esse discipulus. Nihil visibulum moror,
nihil invisibulum, ut Iesum Christum acquiram. At
Christophorsoni interpretatio hæc est: lam incipio
Christi discipulus esse. Facessat à me verum omnium
sive oculis subjectarum, sive eorum aciem fugientium
admiratione, ut Iesum Christum assequar. Sed vetus In-
terpres Ignatii, & Joannes Langus, mediam dunta-
xat distinctionem ante hæc verba posuerunt. Langi
quidem versio hæc est: Nunc demum discere incipio:
nihil optare aut desiderare verum omnium & invisibi-
lum & visibulum, ut ad Iesum Christum veniam.
Quænam porro harum Interpretationum optima sit
ac verissima, difficile est affirmare, præsertim cum
de vera hujus loci lectione non satis constet. Omnes
quidem Interpretes verbum ζηλώσαι ita acceperunt,
quasi in infinitivo positum esset. Certe in omnibus
codicibus nostris circumflectitur, præter quàm in
Mazarino qui accentum omisit. At Rufinus ver-
bum ζηλώσαι accepit pro Aoristo primo optativi
modi, ut eius versione colligitur. Quam quidem
Interpretationem reliquis præferendam duco;
quippe quæ verbis beati Ignatii aptius conveniat.
Idem igitur est ac si dixisset Ignatius: Nemo mihi
invideat hanc gloriam discipuli Christi. Nemo me
ab eius complexu divellat. Alludit enim sanctissi-
mus martyr, ut & alibi solet, ad verba illa Apostoli
Pauli: Quis me separabit à charitate Christi? Si quis
tamen Christophorsoni ac Musculi versionem sequi
malit, quod quidem & nos fecimus, subaudiendum
est verbum συμβένοι. Possent etiam non incommo-
de locus hic ita restitui. νῦν ἀρχομαι μαθητὴς εἶναι
μὴ δὲν τε ζηλώσαι τῶν ὁρατῶν & ἀορατῶν. Quæ lectio
mibi quidem valde placet.

ἀλλομοί. Sic ex codice Regio edidit Stephanus.
Sed in tribus reliquis scriptum est ἀλλομοί, quod est
usitatus.

ὡς οὐδ' ἐπέδεν ἱστοίς. Hæc de Christo narratio B.
Ignatii desumpta est ex Evangelio secundum He-
bræos: quod ab Eusebio omissum aut ignoratum,
docuit nos Hieronymus in libro de Scripturis
Ecclesiasticis, ubi de Ignatio loquitur his verbis:
Inde egrediens scripsit ad Smyrnæos & proprie ad Poly-
carpum, commendans illi Antiochenam Ecclesiam. In
qua & de Evangelio quod nuper à me translatus est,
sub persona Christi ponit testimonium, dicens: Ego
verò & post resurrectionem in carne eum vidi, & cre-
do quia sit. Et quando venit ad Petrum, & ad eos qui
cum Petro erant, dixit eis: ecce palpate me & videte

me quia non sum Demonium incorporale, &c. Idem
scribit in lib. 18. Commentariorum in Eusebium, Vi-
de Usserium in annotationibus ad Epistolam Ignati-
ii pag. 48. & Petrum Halloixium in Notationibus
ad vitam Ignatii cap. 1. pag. 385.

ἰζὸ δὲ καὶ μετὰ τῶν ἀνάσσειν. In codice Mediceo pag. 107
hoc scholion ad marginem adscriptum invenit. Iza-
τον ἀνδρα τέτοιον μὴ τῶν ὁρατῶν δέξαι, ἢ περὶ τῶν ἐν
κρῶν μετὰ σώματι & εἶναι κρείττονον & ἀσώτου ἀν-
θρώπου, ἔχοντα, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐστὶν ἀξιοζῆτος. H
est: Vide ut vir iste, aliqui admiratione dignus, non
recte sentit de resurrectione mortuorum. In qua corpore
multo perfectior erit nec corruptioni obnoxium. Ego
verò quid hic scholastes sibi voluerit, prorsus igno-
ro. Neque enim in verbis Ignatii quidquam esse re-
prehendendum. Sed fortasse Græculus ille qui hoc
scholion primus scripsit, Eutychanam hæreticem se-
B Et abatur. De qua vetustissimus Scriptor in vita
Gregorii Magni ita scribit: Qui cum adhuc esset
eadem urbe positus, nascentem ibi novam hæresin de
statu nostræ resurrectionis, ipso quo exorta est initio, per-
vante Dei gratia Catholica veritatis attrivit. Siqui-
dem Eutychnus eiusdem urbis Episcopus, dogmatizabat
corpus nostrum in illa resurrectionis gloria improbabile,
le, ventis aeræque subtilius esse futurum. Quibus rite
auditis, & ratione veritatis & exemplo Domine resur-
rectionis ostendit, hoc dogma orthodoxe fidei in omni-
bus esse contrarium, &c. Exstat hæc vita in manu-
scripto codice Mulciaensi; digna proleçdò quæ
typis edatur. Est enim longe antiquior ac prior
illâ quam Henticus Canisius edidit.

In Caput XXXVII.

μαθηταὶ θεοσπεριτίς. Rectius in codicibus no-
stris Maz. Med. & Fuk. & Savil. scriptum est θεο-
σπεριτίς μαθηταί.

αὐταῖς ψυχαῖς καταδέχεσθαι. Iidem tres codices
cum Saviliano scriptum habent ἐν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς
καταδέχεσθαι, quod magis probo.

In Caput XXXVIII.

πίτρου δὴ & ἀππιῶν & διαλέγου. In lib. 10. Recognitionum
Clementis Romani, mentio quidem
fit Appionis, qui in urbem Antiochiam adventus
dicitur cum Anubione, sub idem fere tempus quo
Petrus Apostolus illic venerat. Verùm de Petri cum
Appione disputatione, nulla ibi sit mentio. Quis
igitur dicemus? an librum Clementis qui Petri cum
Appione disputationem continebat, alium esse à
libris Recognitionum. Mihi quidem non videntur
duo fuisse libri. Nam si duo fuissent libri Clemen-
tis, alter Recognitionum; alter verò disputationem
contingens Petri cum Appione, cur Eusebium
unum duntaxat commemorasset, alterum verò
prætermisisset. Unus igitur fuit liber ille Clemen-
tis, qui παραξείς seu περίοδοι πίτρου inscribentur,
Sed hic duas in partes erat divisus. Prior Maxima
& Faultinianum à liberis suis agnitos commemo-
rabat. In secunda verò parte continebatur dialo-
gus Petri cum Appione. Sane Rufinus qui illum
Clementis librum latine interpretatus est, in Episto-
la ad Caudentium Episcopum testatur, duo fuisse
hujus libri corpuscula apud Græcos; quorum in
altero quædam legerentur, quæ alterum non ha-
bebat.

bebat. Scribit etiam se consulto quædam omisit, propterea quod à veræ fidei doctrina abhorrent.

Ἀπώνιος. Ita legitur hoc nomen in omnibus nostris codicibus, præterquam in Fuk. In quo Apionis nomen scribitur per simplex π, quemadmodum apud Josephum & alios. Photius tamen in bibliotheca cap. 112. cum nostris exemplaribus consentit. Et Clemens in lib. 10. Recognitionum, ubi ait Appionem Plistoniceensem cum Anubione venisse ab Antiochia. Denique Agellius in libro sexto: Appion, inquit, Græcis homo qui Plistoniceus est appellatus. In lexico Suidæ scriptum est ἀπώνιος ἑπιδασκάλου. Sed ex serie literarum quæ in lexicis observari debet, satis apparet scribendum esse ἀπώνιος. Certe ἀπώνιος nomen Romanum est, in Græcâ specie detortum, ut μαρκίων, κοδρατιών & similia. Apion quidem familiare Ægyptiis nomē fuit, ab Apicem colebant, deductum; ut Serapion, Anubion, & similia. Certe Ptolemæus Cyrenarum Rex, Apion est appellatus. Quare cum grammaticus ille Plistoniceus filius Ægyptius fuerit, Apion dicens potius videtur quam Appion. Eadem est scribendi varietas in Fastis Consularibus. Nam Appionem qui Consul fuit principatu Justiniani Augusti, latini Fasti fere Appionem vocant. At in Chronico Alexandrino Apion dicitur.

ὡς ἂν ὁ δὲ ὄλιος μνήμης πρὸς τοὺς παλαιοὺς φέρεται. Atqui Origenes in libro 3. Explanationum in Genesim, mentionem facit eorum Clementis librorum, & quendam locum ex iis adducit, qui etiamnum legitur in libris Recognitionum: καὶ κλήμης δὲ ὁ ῥωμαῖος Πίτρου Ἀποστόλου μαθητῆς, σωτηρῶν τέτοις ἐν τῷ παρόντι ἀποβλήματι πρὸς τὸν πατέρα ἐν λαοδικείᾳ ἐπιστολῆς ταῖς ἐπιπέποικταις, &c. Exstat hic locus in cap. 22. Philocaliæ. Et in vulgatis quidem editionibus locus iste profertur tanquam ex libro 2. contra Celsum, cum tamen in libris contra Celsum qui hodie existant, non legatur. Est autem revera ex lib. 3. Explanationum in Genesim. Ex quo luculentissimum fragmentum primo loco affertur in suprascripto capite Philocaliæ, à pagina 330. usque ad paginam 352. Cui fragmento copulandum est illud quod sequitur pagina 357. φέρε δὲ ἀγωνισώμεθα & reliqua usque ad finem capituli. Sic enim continue absque ulla interruptione citatur ab Eusebio in fine libri sexti de præparatione. Ceterum observavi, Origenem non raro uti solere testimoniis librorum Apocryphorum. Ita tamen illis utitur, ut non nisi optima quæque ex illis decerpant. In quo quidem apiculas imitatur, quæ ex floribus etiam venenatis, mellis colligunt suavitatem.

ὡς ἂν καὶ τὰ πρὸς τῆς ἀποστολικῆς ἑρμηνείας. Idem te-

A statur Photius in bibliotheca cap. 112. & ante eum Rufinus in Epistola ad Gaudentium Episcopum; in illis scilicet Clementis Recognitionum libris quædā de Filio Dei dicta fuisse, quæ à recto fidei dogmate deviant, & cum Arianorum potius sententia consentirent. Denique Epiphanius in heresi Ebionæorum c. 15. diserte affirmat, libros Clementis Romani qui περιέχουσιν ἑρμηνείας, ab Ebionæis corruptos fuisse atque falsatos. Libri porro illi de peregrinationibus Petri, iidem sunt cum Recognitionum libris, ut supra ex Origene ostendimus. Quare Eusebium hoc loco immeritò reprehendit vetus Scholiastes his verbis, quæ ad marginem codicis Mazarini adscripta sunt: τί σοι καὶ τοῖς τῶν ἑρμηνείων διαλόγοις ἐν οἷς ὁσὸν τὸ ὄραλ. οἱ ἑρμηνεύοντες καὶ εὐλαβεῖς ἐν τῷ κληροῦσι σαφῶς ἴσασιν. ἀπαρῆ τῶν ἑρμηνείων ὡς λογιστάτε. πείσεται γὰρ σοὶ τῶν ἑρμηνείων ἡ δόξα ἐκκλησίας τῆς κληροῦσι ἀπαστὰ ἐν σεμννομένοις ἐστὶ τοῖς προφήμοις τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἂν ἀποδείξεται.

In Caput XXXIX.

σωκατατάξαι ταῖς ἑρμηνείαις. Ita legitur in codice Reg. ii. Regio, & recte quidem ut opinor. Certe Rufinus hunc locum ita legit, ut ex versione ejus apparet. Non pigebit autem nos tibi omnia quæ quondam à presbyterio didicimus, & bene retinemus, recordantes exponere cum interpretationibus suis. Reliqui tamen codices Maz. Med. ac Fuk. cum Nicephoro scriptum habent σωτάξαι.

ἴδου τὸν ὅμιλον τῆς βαρσαβάν, in tribus nostris codicibus Maz. Med. & Fuk. legitur βαρσαβάν.

τὸν τῷ Κυρίου διηγήσεις. Recte Musculus enarrationes vertit. Hoc enim sensu διηγήσεις usurpat Eusebius non semel. Sic paulo antea in hoc capite dixit: ἀλλ' ἡγήμαί τὰς ἀποστολικὰς πᾶσαις ἐξάμενον διηγήσεις. Origenes in lib. 4. de principiis. δὲ τὸ τὸ ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπότινον κατὰ φρονιμὴν βιβλίον τὸ ποιμένι, ἂν διηγήμεθα. Vide quæ notavi ad cap. 14. lib. 7.

Μάρκῳ ἑρμηνεύτης Πίτρου. Marcum Interpretem Petri vocat etiam Hieronymus in Catalogo, ex hoc Papiæ loco, ut opinor. Hinc est, quod plerique Græcorum Marci Evangelium à Petro dictatum esse scribunt. Ita Athanasius in tractatu de libris sacræ Scripturæ. Quod quomodo intelligendum sit, docet hic Papiæ locus. Neque enim existimandum est, Marcum ex ore dictantis Petri Evangelium suum excepisse: sed cum Petrum audisset verbum Dei Judæis Hebraice prædicantem, Marcum singula quæ ad Christum pertinebant, studiose digessisse Græco sermone.

ὡς ἂν ὁ δὲ ὄλιος ἐκαστος. Nicephorus habet ὡς ἂν ὁ δὲ ὄλιος ἐκαστος, cui subscribunt quatuor nostri codices Maz. Med. Fuk. & Savilianus.